

ΚΕΝΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΚΛΙΤΙΚΑ ΣΤΗΝ ΝΕ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΑΜΕΣΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΔΗΜΗΤΡΑ ΘΕΟΦΑΝΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΟΝΤΟΥ

The aim of this paper is to examine the distribution of clitic/null pro in direct object position and to determine the factors regulating the above distribution, especially the presence of the clitic.

It is demonstrated that the function of the clitic in the constructions under investigation (*pu-*, *orio-* and free relatives, interrogatives, COD constructions and parasitic gap constructions) is twofold:

(i) The clitic is syntactically determined; it constitutes a phonologically expressed resumptive pronoun, an obligatory 'local binder' of the empty category (=ec) in direct object position, the null pro being unrecoverable and therefore completely excluded (e.g. instances of category/case mismatch between antecedent and ec; antecedent-ec binding within islands).

(ii) The clitic is pragmatically determined; it constitutes a means for topicalization (thematization) of the antecedent, the null pro being equally acceptable.

Some problems arising from the above distribution are further pointed out (relation between the two cliticization processes; parametrization of the clitic optionality).

1. Εισαγωγή

1.1. Στόχος

Τό θέμα τό όποιο θά μέ άπασχολήσει άναφέρεται γενικά στά κλιτικά τής ΝΕ. Πιό συγκεκριμένα, στήν εξέταση τής κατανομής κλιτικό/κενή κατηγορία σέ λειτουργία άμέσου άντικειμένου σέ σύνθετες προτάσεις (ύποχρεωτική/προαιρετική παρουσία κλιτικού, άπουσία) καί στόν καθορισμό τών παραγόντων πού ρυθμίζουν τήν κατανομή αύτή, μέ ιδιαίτερη έμφαση στόν προσδιορισμό τής έκάστοτε λειτουργίας τήν όποία έπιτελεί ή παρουσία τοῦ κλιτικού.

Οί περιπτώσεις πού θά μέ άπασχολήσουν διασαφηνίζονται μέ τά παρακάτω ένδεικτικά παραδείγματα:

- (1) άπό τίς άνασκαφές πού (τίς) πραγματοποίησε ό ίδιος ό Evans στήν Κνωσό βρέθηκαν σφραγιδόλιθοι μέ άνάγλυφες παραστάσεις
- (2) όσοι παρήλασαν, *(τούς) χειροκρότησαν
- (3) ή κούρσα ήταν συναρπαστική νά *(τήν) παρακολουθείς

(4) παρά την πίεση που *τήν άσκοϋν άνθίσταται άποφασιστικά

Μέ την άνάλυση τήν όποία θά έπιχειρήσω έπιδιώκω νά δείξω ότι ή λειτουργία τοϋ κλιτικού είναι διττή· τό κλιτικό άποτελεί άφ' ενός μέν άνακλητική άνωθυμία ή παρουσία τής όποίας έπιβάλλεται άπό τό γενικώτερο δομικό σχήμα τής προτάσεως (φωνολογικά έκπεφρασμένος και όχι κενός άνωθυμικός τύπος σέ λειτουργία άμέσου άντικειμένου). Παρόμοια λειτουργία τοϋ κλιτικού έχει ήδη έπισημανθεί άπό τήν εξέταση τών άντίστοιχων δεδομένων άλλων γλωσσών (ίρλανδική, ίταλική), αλλά και άπό τήν άναφορά σέ δεδομένα τής ΝΕ (Drachman 1985: 191-92). 'Ο ρόλος τοϋ κλιτικού, άφ' έτέρου, είναι 'πλεοναστικός' (clitic doubling). Τοϋτο σημαίνει ότι ή προαιρετική παρουσία του, σέ όσες περιπτώσεις είναι δυνατή, άπηχεί πραγματολογικό χαρακτηρισμό τοϋ λεξικού σημείου άναφοράς (θεματοποίηση). 'Αναφέρονται, τέλος, όρισμένα προβληματικά σημεία που συνεπάγεται ή διττή αύτή λειτουργία τών κλιτικών (σχέση τών δύο διαδικασιών κλιτικοποίησης, έπικρατούσες τάσεις κατά τήν χρήση).

1.2. Προηγηθείσες αναλύσεις

Τό θέμα τής λειτουργίας τοϋ κλιτικού ως άνακλητικής άνωθυμίας (resumptive pronoun) στις σύνθετες προτάσεις γενικά και οι παράγοντες που ρυθμίζουν τήν κατανομή κλιτικό/κενή κατηγορία δέν έχει τύχει, όσο γνωρίζω, συστηματικής διερευνήσεως, μέ εξαίρεση τις άναφορικές προτάσεις οι όποιες έχουν εξεταστεί συστηματικά ως προς το σημείο αυτό. Θά ήθελα έν τούτοις νά άναφέρω ότι έν άντιθέσει μέ τήν παραδοσιακή γραμματική¹ τό θέμα τών κλιτικών στην ΝΕ έχει άποτελέσει τά τελευταία χρόνια άντικείμενο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος στά πλαίσια τής γενετικής-μετασηματιστικής γραμματικής, άν όχι στην γενικότητά του, τουλάχιστο ως προς όρισμένες όψεις του που έχουν άμεση σχέση μέ τό θέμα που μάς άπασχολεί. Μεταξύ τών θεμάτων που έχουν κατά καιρούς άποτελέσει άντικείμενο εξέτάσεως σημειώνω τά εξής: ή λειτουργία τών κλιτικών στις άναφορικές προτάσεις (Drachman 1970· Joseph 1978· 1980· 1983· Σταύρου 1985· Θεοφανοπούλου-Κοντού 1985)· ό ρόλος τοϋ κλιτικού σέ σχέση μέ τήν λειτουργία τών κανόνων άπαλοιφής και 'άνυψώσεως' άντικειμένου

1. Τά κλιτικά ύπάγονται και, κατά συνέπεια, εξετάζονται μαζί μέ τις προσωπικές άνωθυμίες: (Τριανταφυλλίδης 1941: 287· Householder-Kazazis-Koutsoudas 1964: 82· Τζάρτζανος 1946²: 131-2), όνομάζονται δέ άδύνατοι (Τριανταφυλλίδης), άδυνατότεροι τύποι (Τζάρτζανος), κατ' άντιδιαστολή προς τούς άλλους τύπους τών προσωπικών άνωθυμιών, και διακρίνονται σέ έγκλιτικούς και προκλιτικούς μέ βάση τήν θέση τους. Γενικά έπικρατεί ή άποψη κατά τήν όποία οι τύποι τών κλιτικών προτιμώνται «όταν θέλωμε νά πούμε κάτι χωρίς έμφαση ή άντιδιαστολή», ένω ή παράλληλη παρουσία και άλλου όνόματος ή άνωθυμίας «δείχνει μεγαλύτερη έμφαση» (Τριανταφυλλίδης 1941: 289). Εϊδικώτερα ως προς τό θέμα που μέ άπασχολεί μπορεί νά διαπιστώσει κανείς τά εξής:

(i) 'Απουσιάζει, έν πρώτους, μία συστηματική άναφορά στην κατανομή τών κλιτικών μέ/χωρίς άλλη ΟΦ στις άπλές προτάσεις. 'Ως προς τήν εξέταση τής κατανομής σέ έξηρημένες προτάσεις, δέν γίνεται ή παραμικρή άναφορά, έστω και ύπό τύπον προβλήματος.

(ii) 'Ενώ γίνεται λόγος γιά περιπτώσεις μέ παράλληλη παρουσία κλιτικού και άλλης όνοματικής φράσης ή άνωθυμίας, δέν έπιχειρείται ό καθορισμός τής λειτουργίας που έπιτελεί ή παρουσία τοϋ κλιτικού σέ κάθε περίπτωση. 'Εξάλλου ό χαρακτηρισμός τών δομών μέ κλιτικό και ΟΦ ως 'έμφαντικών' είναι προβληματικός σύμφωνα μέ τά σύγχρονα δεδομένα τής έρευνας.

συμπληρωματικής (Joseph 1978· Philippaki-Warburton 1982, 1985α): τὰ κλιτικά καί ἡ σειρά τῶν λέξεων στήν πρόταση (Drachman 1984, 1985· Philippaki-Warburton 1982β, 1985γ): κλιτικό καί πτώση (Aoun 1981: 336-338· Drachman 1984, Philippaki-Warburton 1985α, 1985β): κλιτικό καί ΟΦ (Drachman 1984· Aoun 1981: 336-338· Euthymiou 1986: 139-148). Οἱ ἀναφερόμενες στίς μελέτες αὐτές ἀπόψεις, ἐφόσον ἄπτονται τῶν θεμάτων πού θά μέ ἀπασχολήσουν, θά ἐξεταστοῦν πιό κάτω συστηματικά.

1.2.1. Ἐξετάζοντας εἰδικώτερα τίς ἀπόψεις πού ἔχουν διατυπωθεῖ σχετικά μέ τήν κατανομή κενό/κλιτικό σέ λειτουργία ἀμέσου ἀντικειμένου στίς σύνθετες προτάσεις διαπιστώνουμε τά ἐξῆς:

1. Στίς ἀπλές προτάσεις ἡ κατανομή κλιτικό/κενή κατηγορία ἔχει συνδεθεῖ ἀδιαμφισβήτητα μέ τήν πραγματολογική λειτουργία τοῦ ἀμέσου ἀντικειμένου: παρουσία κλιτικοῦ/θεματοποίηση—ἀπουσία κλιτικοῦ/ἐστίαση (Philippaki-Warburton 1977· 1982β· 1985α· Drachman 1984, 1985· Horrocks 1983:103)· καί αὐτό ἀνεξάρτητα ἀπό τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο περιγράφεται ὁ καθορισμός τῶν πτωτικῶν χαρακτηριστικῶν στό κλιτικό καί τήν ΟΦ ἢ ἀπό τόν τρόπο παραγωγῆς τῆς δομῆς μέ κλιτικό πού υἰοθετεῖται. Στό σχῆμα αὐτό ἡ παρουσία τῆς ΟΦ εἶναι ὑποχρεωτική καί στίς δύο περιπτώσεις (θεματοποίηση 5, ἐστίαση 6):

(5) τό Γιάννη *(τόν) ξέρω καλά

(6) ΤΟ ΓΙΑΝΝΗ *τόν ξέρω καλά

2. Στίς σύνθετες προτάσεις ἡ προαιρετική/ὑποχρεωτική παρουσία κλιτικοῦ σέ λειτουργία ἀμέσου ἀντικειμένου, ἀλλά καί αὐτή ἡ ὑποχρεωτική του ἀπουσία ἔχει μέν ἐν μέρει ἀπασχολήσει τήν ἔρευνα, δέν ἔχει ὅμως ἀντιμετωπιστεῖ κατά τρόπο ἐνιαῖο· ἔτσι οἱ προτεινόμενοι τρόποι ἐρμηνείας τῆς παρουσίας/ἀπουσίας κλιτικοῦ —πλήν ὀρισμένων ἀδιαμφισβητήτων περιπτώσεων— ποικίλλουν. Μέ βάση τίς προταθεῖσες ἀναλύσεις οἱ ἐξῆς κατηγορίες εἶναι δυνατόν νά ἐπισημανθοῦν:

(i) Ἡ παρουσία κλιτικοῦ εἶναι ὑποχρεωτική, ἡ δέ ἀπουσία του ὀδηγεῖ στόν χαρακτηρισμό τῆς προτάσεως ὡς ἀντιγραμματική. Ἡ ὑποχρεωτική παρουσία κλιτικοῦ συνδέεται, στήν περίπτωση αὐτή, μέ ὀρισμένο δομικό σχῆμα τῆς προτάσεως τό ὁποῖο ἀπαιτεῖ φωνολογική πραγμάτωση τοῦ ἀμέσου ἀντικειμένου. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐκάστοτε ἐρμηνεία τῆς παρουσίας κλιτικοῦ ἀπηχεῖ τό χρησιμοποιούμενο μεθοδολογικό πρότυπο ἢ τόν προτεινόμενο τρόπο ἀναλύσεως:

(7) ὁ μουσακάς_i εἶναι ἔτοιμος νά *(τόν)_i βάλουμε στό φουῖρνο

(8) αὐτή ἡ πέτρα_i εἶναι πολύ βαριά νά (τήν)_i σηκώσω★ (Joseph 1978: 75)

(9) «It is not obvious» τί καί ποιός *(τό) εἶδε (Drachman 1985: 191)

(10) ὁποιος δέν μιλάει *(τόν)θάβουνε (Philippaki-Warburton—Σταύρου 1986: 132)

(ii) Ἡ παρουσία τοῦ κλιτικοῦ εἶναι προαιρετική, οἱ δέ παράγοντες πού ρυθμίζουν κάθε φορά τήν παρουσία/ἀπουσία του παραμένουν στίς ὑπάρχουσες ἀναλύσεις σέ μεγάλο βαθμό ἀδιευκρίνιστοι (Joseph 1983· Drachman 1985) ἢ προσδιορίζονται πολύ γενικά, χωρίς ὅμως ἰδιαίτερη ἀναφορά στίς ἐπί μέρους περιπτώσεις. Μεταξύ τῶν παραγόντων πού ἀναφέρεται ὅτι ρυθμίζουν τήν παρουσία κλιτικοῦ —στήν περίπτωση τῶν ἀναφορικῶν πού ἔχουν κυρίως μελετηθεῖ— χωρίς ὅμως καί νά τήν ἐπιβάλλουν ὑποχρεωτικά, σημειώνω τούς ἐξῆς:

★ Γενικεύω τήν ἑλληνική ὀρθογραφία στήν παράθεση τῶν παραδειγμάτων ὅπως καί γενικότερα τή χρήση πολυτονικοῦ στίς μονοτονικές παραπομπές.

(α) τήν απόσταση μεταξύ του ὀνόματος-κεφαλῆς τῆς ἀναφορικῆς καί τῆς ἀναφορικῆς ἀντωνυμίας μέ τήν ὁποία συνδέεται:

(11) ὁ ἄνθρωπος πού λένε ὅτι νομίζουν ὅτι (τόν) εἶδε ὁ Γιάννης εἶναι πλούσιος
(Ingria 1981: 180)

(β) τήν παρουσία ἐπιρρηματικοῦ προσδιορισμοῦ (adverbial modifier· Ingria 1982: 165):

(12) ὁ ἄνθρωπος πού τόν ἔβλεπε ὁ Γιάννης στό γραφεῖο κάθε μέρα εἶναι πλούσιος

(γ) Εἰδικώτερα γιά τίς ἀναφορικές (περιοριστικές-μὴ περιοριστικές) ἐνδιαφέρουσες καί συστηματικώτερες εἶναι οἱ ἀπόψεις τῶν Σταύρου (1985) καί Euthymiou (1986). Κατά τήν Σταύρου ἡ παρουσία/ἀπουσία κλιτικοῦ συνδέεται μέ τήν λειτουργία τοῦ λεξικοῦ σημείου ἀναφορᾶς (θεματοποίηση/μὴ θεματοποίηση):

(13) ἔχασε τόν αὐτοσεβασμό του πού δέν τόν εἶχε ποτέ!

(14) χάρηκε μέ τό ἄκουσμα τῆς φωνῆς τοῦ ἄντρα της, πού δέν τόν περίμενε καί τόσο ωρίς!
(Σταύρου 1985: 123)

Μέ βάση τό ἀνωτέρω κριτήριο ἐρμηνεύεται ἐπίσης ἀπό τήν ἴδια ἡ ἀντιγραμματικότητα περιοριστικῶν ἀναφορικῶν προτάσεων μέ κλιτικό (ἀποτελεσμα τῆς μὴ δυνατότητας θεματοποιήσεως):

(15) ἔμεινε ἔκπληκτη μέ τίς φανταστικές ἱστορίες πού *τίς ἄκουσε

(16) τά νομίσματα πού *τά εἶχε στή συλλογή του ἀποδείχτηκαν κίβδηλα
(Σταύρου 1985: 122)

Κατά τήν Euthymiou (1986), ἡ ὁποία ἀναφέρεται κυρίως στίς μὴ περιοριστικές ἀναφορικές, ἡ κατανομή κλιτικό/κενή κατηγορία ἔχει σχέση μέ τόν τρόπο θεωρήσεως τοῦ ὀνόματος-κεφαλῆς (ἀδιάσπαστη/διασπᾶσιμη ἐνότητα) πού ὀδηγεῖ ἀντιστοίχως σέ διάφορο χαρακτηρισμό τοῦ πού (ἀναφορικό/συμπληρωματικό) καί, κατά συνέπεια, σέ διάφορη ἀντιμετώπιση τῶν πτωτικῶν ἀλύσεων (pu_i... e_i, κλιτικό_i... e_i).

1.2.2. Ἐπιχειρώντας μιὰ γενικώτερη ἀξιολόγηση τῶν τρόπων μέ τοὺς ὁποίους περιγράφεται ἡ κατανομή κλιτικό/κενή κατηγορία στίς προαναφερθεῖσες ἀναλύσεις παρατηρῶ τά ἑξῆς:

(i) Κατ' ἀρχὴν συμφωνῶ μέ τόν προτεινόμενο τρόπο ἐρμηνείας τῆς παρουσίας/ἀπουσίας κλιτικοῦ στίς ἀπλές προτάσεις (θεματοποίηση/ἐστίαση) στίς ὁποῖες δέν θά ἐπανέλθω. Θά μπορούσα νά προσθέσω, ἐπὶ πλέον, ὅτι ἡ ἀνωτέρω διαφοροποίηση χαρακτηρίζει ἐπίσης:

(α) παραδείγματα ἐξηρημένων προτάσεων (παραδείγματα 'ἀνυψώσεως' τοῦ ἀντικειμένου τῆς συμπληρωματικῆς) ὅπου ἡ ἐναλλαγή παρουσία/ἀπουσία κλιτικοῦ στήν συμπληρωματική καθορίζεται μέ βάση τήν πραγματολογική λειτουργία τοῦ προτασσόμενου ἀντικειμένου:

(17) θέλω τόν Κώστα νά *(τόν) δῶ ἀπόψε

(18) θέλω ΤΟΝ ΚΩΣΤΑ νά *τόν δῶ ἀπόψε

(β) παραδείγματα ἐλεύθερων ἀναφορικῶν (θά ἐπανέλθω πιο κάτω)² ὅπου ἐπίσης ἡ παρουσία/ἀπουσία κλιτικοῦ στήν κυρία ἀπηχεῖ τήν πραγματολογική λειτουργία τῆς προτασσόμενης ἀναφορικῆς:

(19) ὅποιον ἀγαποῦσε, τόν προσκαλοῦσε σπῆτι της (θεματοποίηση)

(20) ΟΠΟΙΟΝ ΑΓΑΠΟΥΣΕ, *τόν προσκαλοῦσε σπῆτι της (ἐστίαση)

2. Γιά τίς ἐλεύθερες ἀναφορικές προτάσεις (=ΕΑΠ)-δομική περιγραφή, βασικά χαρακτηριστικά βλ. Philippraki-Warburton-Σταύρου 1986.

(ii) σχετικά με την ανάλυση των συνθέτων προτάσεων για τις οποίες η κατανομή κλιτικό/κενή κατηγορία παρουσιάζει τα περισσότερα προβλήματα, ως προς την αξιολόγηση των δεδομένων με/χωρίς κλιτικό και ως προς την προτεινόμενη ερμηνεία, θά είχα νά παρατηρήσω τα εξής:

Κατ' αρχήν οι προταθείσες αναλύσεις και, κατά συνέπεια, τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγουν είναι, κατά την γνώμη μου, έλλιπεις με αποτέλεσμα νά μήν ύπαρχει μιά γενική εικόνα της κατανομής κλιτικό/κενή κατηγορία σέ λειτουργία άμέσου άντικειμένου. Καί τούτο διότι:

(α) Τά δεδομένα στα όποια στηρίζεται ή περιγραφή δέν καλύπτουν όλες τις περιπτώσεις των δομικών σχημάτων στα όποια είναι δυνατή ή έναλλαγή, αλλά περιορίζονται σέ όρισμένες μόνον κατηγορίες δομών (άναφορικές κυρίως προτάσεις ή δομές άπαλοιφής άντικειμένου συμπληρωματικής)³.

(β) Ένα δεύτερο βασικό πρόβλημα δημιουργείται από τό γεγονός ότι, με εξαίρεση τις πού-άναφορικές και έν μέρει τις δομές άπαλοιφής οί εκάστοτε διαπιστώσεις —κυρίως παραδείγματα έρωτηματικών προτάσεων με 'δεσμευτικά'/ 'περιοριστικά' σχήματα— στηρίζονται σέ ύπερβολικά περιορισμένο αριθμό δεδομένων. Θα πρέπει νά σημειωθεί έδώ ότι τά δεδομένα αυτά δέν αξιολογούνται από όλους τούς έρευνητές κατά τόν ίδιο τρόπο.

(γ) Ένα τρίτο πρόβλημα, ίσως λιγώτερο σοβαρό για τά άποτελέσματα της έρευνας, προκύπτει από τό γεγονός ότι οί άναφερθείσες αναλύσεις στηρίζονται σέ διαφορετικά μεθοδολογικά πρότυπα περιγραφής πού άντιπροσωπεύουν σέ μεγάλο βαθμό διαφορετικές φάσεις της θεωρίας.

Συνοψίζοντας καταλήγω στα εξής: τό θέμα της παρουσίας/ άπουσίας άνακλητικής άνωθυμίας (σέ λειτουργία άμέσου άντικειμένου) έχει μόνον εύκαιριακά και σέ περιορισμένο αριθμό δεδομένων άπασχολήσει τούς έρευνητές: έτσι οί διάφορες έρμηνείες πού έχουν δοθεί άπηχούν περισσότερο τά μεμονωμένα παραδείγματα και όχι τό σύνολο των περιπτώσεων. Κατά συνέπεια, πρίν διατυπωθεί όποιαδήποτε άποψη άπαιτείται ή διεύρυνση των δεδομένων —σέ αριθμό παραδειγμάτων και περιπτώσεων— ώστε νά καθοριστεί συστηματικότερα ή κατανομή κλιτικό/κενή κατηγορία και οί παράγοντες οί όποιοι επιβάλλουν, επιτρέπουν ή άποκλείουν την παρουσία του φωνολογικά έκπεφρασμένου τύπου (κλιτικού).

1.3. Μεθοδολογικά: τά δεδομένα, πρότυπο περιγραφής

1.3.1. Η ανάλυση την όποια θά επιχειρήσω στηρίζεται σέ παραδείγματα πού προέρχονται από τά εξής δομικά σχήματα: άναφορικές προτάσεις, περιοριστικές, μή περιοριστικές, έλεύθερες, έρωτηματικές, δομές άπαλοιφής άντικειμένου συμπληρωματικής (complement object deletion constructions) και, περιπτωσιακά, δομές 'παρασιτι-

3. Μέ τόν όρο 'δομές άπαλοιφής άντικειμένου συμπληρωματικής' άναφέρομαι σέ παραδείγματα προτάσεων κυρίως όπως (3), (7) και (8). Ο όρος είναι άντίστοιχος του Complement Object Deletion Constructions (βραχ. COD Constructions: Lasnik-Fiengo 1974: Cinque 1984) πού χρησιμοποιείται για άνάλογα δομικά σχήματα άλλων γλωσσών (*John is easy to please*). Στην κατηγορία αυτή υπάγονται κυρίως συμπληρώματα επιθέτων (*πρόθυμος, ίκανός, εύκολος, δύσκολος, σκληρός*, κλπ. + *νά*), αλλά και όρισμένων ούσιαστικών (*χάρμα, χαρά*). Ειδικότερα για τά έλληνικά δεδομένα, ή όνομασία είναι συμβατική και σέ ένα βαθμό παραπλανητική, έφόσον, κατά κανόνα, δέν παραλείπεται τό άντικείμενο της συμπληρωματικής.

κῶν' κενῶν (=parasitic gap constructions)⁴. Παραθέτω χαρακτηριστικά παραδείγματα από κάθε κατηγορία:

1. πού-ἀναφορικές (περιοριστικές-μὴ περιοριστικές):
  - (21) τὸ βιβλίον τῆς Καρολίν περιγράφει τίς δυσκολίες πού (τίς) συναντᾷ ὁ μαθητόκοσμος κάθε μέρα
  - (22) πῶς ξεπέρασες τίς δυσκολίες πού *τίς συνάντησες;
  - (23) ὁ Πέτρος, πού (τόν) ἐκτιμῶσα τόσο, διέψευσε τίς προσδοκίες μου
2. ὁποῖο-ἀναφορικές:
  - (24) ἡ κοπέλα τὴν ὁποία *τὴν συμπαθεῖ ὁ Γιάννης εἶναι φοιτήτρια τῆς μαθηματικῆς
  - (25) ἡ Κατερίνα, τὴν ὁποία (τὴν) θεωροῦσα φίλη μου ἀπὸ τὸ γυμνάσιο, μὲ πρόδωσε μὲ τὸν χειρότερο τρόπο
3. ἐλεύθερες ἀναφορικές (=ΕΑΠ):
  - (26) χαιρετοῦσε ὅποιον περνοῦσε
  - (27) ὅποιος περνοῦσε, *(τόν) χαιρετοῦσε
4. ἐρωτηματικές προτάσεις:
  - (28) ποιὸν ἀπὸ τοὺς φίλους σου (τόν) καταλαβαίνει καλύτερα;
  - (29) δὲν ξέρω ποιὸς καὶ τί εἶδε
  - (30) δὲν ξέρω τί καὶ ποιὸς *(τό) εἶδε
5. δομές ἀπαλοιφῆς ἀντικειμένου συμπληρωματικῆς:
  - (31) τὰ γερμανικά εἶναι δύσκολα νὰ *(τά) μιλήσεις σωστά
  - (32) αὐτὸ τὸ κρασί εἶναι πολὺ δυνατό νὰ *(τό) πειὲς μονορούφι
6. δομές 'παρασιτικῶν κενῶν':
  - (33) ποιά βιβλία ἀποδελτίωσε ὁ Γιάννης χωρὶς νὰ (τά) διαβάσει;

Οἱ ἐξεταζόμενες κατηγορίες περιλαμβάνουν διάφορα σχήματα προτάσεων, μὲ ποικίλους βαθμούς πολυπλοκότητος (παρουσία δεσμευτικῶν σχημάτων, μεγάλη ἀπόσταση μεταξύ τοῦ λεξικοῦ σημείου ἀναφορᾶς καὶ τοῦ κλιτικοῦ/ κενῆς κατηγορίας, πολλαπλά σύνθετες προτάσεις, κλπ.). Τὰ παραδείγματα αὐτὰ προέρχονται:

- (i) ἀπὸ ἓνα corpus πού συγκρότησα ἢ ἴδια μὲ βάση τὸ προσωπικὸ γλωσσικὸ μου αἰσθημα ἢ μὲ προτάσεις εἰλημμένες ἀπὸ ἐφημερίδες καὶ περιοδικά
- (ii) ἀπὸ ἀντίστοιχες ἀναλύσεις τῶν δομικῶν σχημάτων πού μὲ ἀπασχολοῦν. Στὴν δευτέρη αὐτὴ περίπτωση δίνεται παραπομπὴ στὴν μελέτη ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται τὸ ἀναφερόμενο παράδειγμα.

Τὰ παραδείγματα καὶ τῶν δύο κατηγοριῶν δόθηκαν γιὰ ἔλεγχο σὲ 20 πληροφορητὲς γιὰ νὰ ἔχει τὸ δείγμα μεγαλύτερη ἐγκυρότητα καὶ ἀντικειμενικότητα, παρά τίς ἐπιφυλάξεις τίς ὁποῖες μπορεῖ κανεὶς νὰ διατυπώσει σὲ μιά παρόμοια μεθοδολογία.

1.3.2. Ἡ παρούσα ἐξέταση ἀκολουθεῖ σὲ γενικὲς γραμμὲς τὸ θεωρητικὸ πρότυπο πού εἶναι γνωστὸ ὡς Government and Binding (Chomsky 1981-1982), μὲ ἰδιαίτερη ἀναφορά στὶς ἀρχὲς τῆς θεωρίας πού ἔχει σχέση μὲ τὴν ἀνακτησιμότητα τῶν κενῶν κατηγοριῶν, στὴν περίπτωση πού μὲ ἀπασχολεῖ τοῦ ἀντωνυμικοῦ ἀμέσου ἀντικειμένου (δεσμευτικὸ πεδίο ἀναφορικῆς σύνδεσης, θεωρία πτώσης, θεωρία θεματικοῦ ρόλου). Ὡς πρὸς τίς κενές κατηγορίες (εἶδη, χαρακτηριστικά) υἱοθετῶ τὴν τυπολογικὴ διάκριση ὅπως ἔχει διατυπωθεῖ ἀπὸ τὸν Chomsky (1982), ἢ ὁποία κατὰ τὸν Bouchard (1984: 54-55) ἀντιστοιχεῖ σὲ ἐκείνη τῶν λεξικά ἐκπεφρασμένων κατηγοριῶν. Ὁ χα-

4. Γιὰ τίς δομές τῶν 'παρασιτικῶν κενῶν' βλ. κυρίως Chomsky 1982: 36-78.

ρακτηρισμός τῶν κενῶν κατηγοριῶν εἶναι συνάρτηση τῆς θέσης τους (κυβερνώμενη/ μὴ κυβερνώμενη) καί τοῦ τρόπου σύνδεσής τους μέ τό σημείο ἀναφορᾶς (σέ Α/ Ᾱ-θέση). Ἡ Ἀρχή τῆς Κενῆς Κατηγορίας (=AKK· Empty Category Principle = ECP) στήν ὁποία ἀναφέρομαι ἀφορᾶ στήν διατύπωση τοῦ Kayne (1981), μέ τούς ὁρισμούς τῆς κυβέρνησης (government) καί τοῦ 'δεσπόζοντος συστατικοῦ' (c-command) τούς ὁποίους συνεπάγεται.

1.4. Γενικά

Πρὶν προβῶ στήν διαπραγμάτευση τοῦ κυρίως ἀντικειμένου μου θεωρῶ σκόπιμο νά κάνω τίς ἐξῆς διευκρινίσεις. Κατά τήν ἀνάλυσή μου ξεκινῶ ἀπό ὀρισμένες διαπιστώσεις σχετικά μέ τήν δομή καί τόν τυπολογικό χαρακτήρα τῆς ΝΕ, ὁ καθορισμός τῶν ὁποίων ἔχει ἤδη ἀποτελέσει ἀντικείμενο ἐξετάσεως. Τά χαρακτηριστικά αὐτά τά θεωρῶ δεδομένα χωρίς περαιτέρω τεκμηρίωση ἢ ἀνάλυση. Πιό συγκεκριμένα:

(i) ἡ Νέα Ἑλληνική ἀνήκει στήν οἰκογένεια γλωσσῶν πού χαρακτηρίζονται ὡς pro-drop, ὅπου μέ τόν ὄρο δηλώνεται ἡ δυνατότητα παραλείψεως τοῦ ἀντωνυμικοῦ ὑποκειμένου (Ingria 1981: 125-129· Philippaki-Warburton 1985α, 1985β· Drachman 1985, 1986).

(ii) ἡ Νέα Ἑλληνική ὅπως καί ἄλλες κατηγορίες γλωσσῶν (γαλλική, ἰταλική, ἱρλανδική κλπ.) χαρακτηρίζονται ἀπό τήν παρουσία κλιτικῶν ἀντωνυμιῶν.

(iii) ἡ Νέα Ἑλληνική χαρακτηρίζεται ἀπό τήν ἔλλειψη ἀπαρεμφάτου καί τήν χρησιμοποίηση μόνον παρεμφατικῶν τύπων ρήματος μέ ὄλες τίς συνέπειες πού ἀπορρέουν ἀπό τό χαρακτηριστικό αὐτό (Philippaki-Warburton 1982· Ingria 1981· Joseph 1978).

(iv) ἀφίνω ἐδῶ ἀνοιχτό τό πρόβλημα τῆς σειρᾶς τῶν ὄρων τῆς προτάσεως (Philippaki-Warburton 1982β, 1985γ· Drachman 1984, 1985).

2. Ἡ κατανομή κλιτικό/κενή κατηγορία: παραγωγή τῶν δομικῶν σχημάτων καί ἡ μεταξύ τους σχέση

2.1. Γενικά

Ἐπιχειρώντας μιά γενικώτερη ἐξέταση τῆς κατανομῆς κλιτικό/κενή κατηγορία ὅπως αὐτή ἐμφανίζεται στίς σύνθετες προτάσεις, μέ στόχο τόν καθορισμό τῶν παραγόντων πού ρυθμίζουν κάθε φορά τήν παρουσία/ἀπουσία κλιτικοῦ, ἀλλά καί αὐτή τήν λειτουργία τοῦ κλιτικοῦ κατά περίπτωση θεωρῶ ἀπαραίτητο νά σταθῶ κατ' ἀρχήν στά ἐξῆς γενικώτερα θέματά:

(i) στόν τρόπο πού ἡ σύγχρονη μεθοδολογία ἀντιμετωπίζει γενικά τίς δομές μέ κλιτικό: φύση τοῦ κλιτικοῦ, τρόπος παραγωγῆς, τρόπος καθορισμοῦ τῶν πτωτικῶν χαρακτηριστικῶν καί τοῦ θεματικοῦ ρόλου. Τά θέματα αὐτά ἀφοροῦν κυρίως στίς ἀπλές προτάσεις (κλιτικό μέ/χωρίς ΟΦ) οἱ ὁποῖες θά μᾶς ἀπασχολήσουν μόνον στόν βαθμό πού σχετίζονται μέ τό ἀντικείμενό μας.

(ii) σέ περίπτωση ἀπουσίας κλιτικοῦ, στόν καθορισμό τῆς φύσης τῆς κενῆς κατηγορίας καί στόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀνακτησιμότητα τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς, ἀλλά καί στήν σχέση μεταξύ τῶν δύο δομικῶν σχημάτων: κλιτικό;...εἰ...εἰ.

Τό γενικώτερο αὐτό θέμα συνδέεται ἄμεσα μέ τό θεωρητικό πρόβλημα τῆς ἀνακτησιμότητας τῶν κενῶν κατηγοριῶν καί τῶν παραγόντων πού τήν καθορίζουν, ἀλλά καί μέ τόν ρόλο πού παίζει τό κλιτικό —σέ γλώσσες μέ κλιτικοποίηση— ὅταν τό

δομικό σχήμα της προτάσεως καθιστά άσαφη τόν καθορισμό τών χαρακτηριστικῶν τῆς κενῆς κατηγορίας.

2.2. Δομή τών κλιτικῶν

Υιοθετώντας τὰ βασικά συμπεράσματα τῆς ἔρευνας, στά ὁποία — σέ γενικές γραμμές— ὑπάρχει σύγκλιση ἀπόψεων θεωρῶ, κατ' ἀρχήν, ὅτι τό κλιτικό ἀντιπροσωπεύει ὀνοματικό τύπο (Joseph 1983: 14· Philippaki-Warbuton 1985β· Euthymiu 1986: 123) καί ὄχι στοιχείο συμφωνίας ἢ γενικώτερα 'ἀναφορᾶς' (relational, referential· Aoun 1981: 336· Ingria 1981: 121). Σχετικά μέ τήν παραγωγή τών ἀπλῶν προτάσεων μέ ΟΦ καί κλιτικό (clitic doubling), ἀκολουθώντας τίς θέσεις τοῦ Drachman (1984: 8), Berendsen-Zonneveld (1984: 12-13) καί Aoun (1981: 336 κέξ.) πού στηρίζονται σέ ἀντίστοιχες ἀναλύσεις τών κλιτικῶν σέ ἄλλες γλῶσσες (Jaeggli 1982: 11-62· Borer 1984, πολλ.· Aoun 1981: 275 κέξ.· Chomsky 1981: 275-78) δέχομαι ὅτι τό κλιτικό παράγεται στήν βάση καί πιά συγκεκριμένα στήν θέση ὅπου μαρτυρεῖται, ἐνῶ σέ θέση ἐξαρτήσεως ἀμέσου ἀντικειμένου ἀπαντᾷ κενή κατηγορία (σχῆμα: κλιτικό_i...e_j). Τό κλιτικό 'ἀπορροφᾷ' τὰ χαρακτηριστικά τῆς πώσης τὰ ὁποία 'ἀντιγράφονται' καί στήν ΟΦ, καθώς ἐπίσης καί τοῦ θεματικοῦ ρόλου, ὁ ὁποῖος ὅμως δέν μπορεῖ νά ἀντιγραφεῖ στήν ΟΦ (Drachman, 1984: 10). Σημειώτεον ὅτι ἡ ΟΦ στίς περιπτώσεις αὐτές παράγεται στό περιθώριο τῆς προτάσεως, προτασσόμενη στόν κόμβο ΘΕΜ (Philippaki-Warbuton 1985β: 148) ἢ ἐπιτασσόμενη.

Τό ἴδιο σχῆμα (κλιτικό_i...e_j) υἱοθετῶ ἐπίσης στά παραδείγματα συνθέτων προτάσεων στά ὁποία μαρτυρεῖται κλιτικό, θεωρώντας τό κλιτικό ὡς σημεῖο ἀναφορᾶς ($\bar{A}$ -binder) τῆς κενῆς κατηγορίας ἢ ὁποία ἀπαντᾷ σέ θέση ἐξαρτήσεως ἀμέσου ἀντικειμένου. Τήν ἀποψη αὐτή ἢ ὁποία ἀνταποκρίνεται σέ ἀντίστοιχες ἀναλύσεις, μεταξύ ἄλλων, τῆς κελτικῆς (Harlow 1981: 213-254), ἰταλικῆς (Cinque 1984) καί ἰσπανικῆς (Jaeggli 1982: 11 κέξ.) υἱοθετοῦν οἱ Drachman (1985: 189), Θεοφανοπούλου-Κοντού (1986), ὄχι ὅμως καί ἡ Philippaki-Warbuton γιά τήν ὁποία «...τό κλιτικό καλύπτει τόν ὀργανικό (A) ὄρο τοῦ ἀμέσου ἀντικειμένου...» (1985β: 148· βλ. καί σ. 149, σχ. II).

Τό δεύτερο ἀπό τὰ θέματα πού ἀναφέραμε (εἶδος τῆς κενῆς κατηγορίας σέ θέση ἐξαρτήσεως ἀμέσου ἀντικειμένου) θά πρέπει ἀσφαλῶς νά ἐξεταστεῖ στά πλαίσια καθενός ἀπό τὰ δομικά σχήματα. Χωρίς νά ἐπιχειρήσω ἐδῶ μιά διεξοδική ἀνάλυση τῶν ἐπί μέρους σχημάτων καί μέ βάση ἀφ' ἐνός μὲν τὰ δεδομένα ἀναλύσεως ἀντιστοιχῶν δομικῶν σχημάτων ἄλλων γλωσσῶν, ἀφ' ἐτέρου δέ τῆς ΝΕ δέχομαι γιά ὅλα τὰ σχήματα πού μέ ἀπασχολοῦν τόν κενό ἀντωνυμικό τύπο (=pro) στήν βαθεῖα δομή, ἀφίνοντας πρὸς τό παρόν ἀδιερεύνητο τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖον εἶναι δυνατόν νά ἐρμηνευθεῖ ἡ μαρτυρούμενη ἐναλλαγή κλιτικό_i...e_j/...e_i σέ σχέση μέ τό ἀρχικό pro.

Σχετικά μέ τήν γενίκευση τοῦ κενοῦ ἀντωνυμικοῦ τύπου θά εἶχα, ἐπιπλέον, νά παρατηρήσω τὰ ἑξῆς. Ἐνῶ παρόμοιος χαρακτηρισμός ἀνταποκρίνεται στίς ὑπάρχουσες ἀναλύσεις τῶν πού-ἀναφορικῶν (Joseph 1980: 237· 1983: 2, 19· Ingria 1981: 163-64)⁵, τῶν δομῶν ἀπαλοιφῆς ἀντικειμένου συμπληρωματικῆς (Joseph 1978· Θεο-

5. Σημειώτεον ὅτι στίς ὑπάρχουσες ἀναλύσεις τῶν ἀναφορικῶν παρατηρεῖται ἀπόκλιση ἀπόψεων ὡς πρὸς τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο ἐρμηνεύεται ἡ παρουσία κενοῦ στήν θέση τοῦ στόχου τῆς ἀναφορικοποιήσεως: τό 'κενό' θεωρεῖται ἀποτέλεσμα λειτουργίας κανόνα ἀπαλοιφῆς ἀντωνυμικοῦ ἀντικειμένου (=object pronoun deletion· Ingria 1981: 164 κ.ἀλλ.) ἢ ὡς ἀποτέλεσμα λειτουργίας κανόνα ἀπαλοιφῆς τοῦ ἀναφορικοῦ (Joseph 1983: 19, σημ. 6).

φανοπούλου-Κοντοῦ 1986), εἶναι δέ πιθανότατος σέ δομές 'παρασιτικῶν κενῶν' (Drachman 1985: 188-189), δέν θά μπορούσαμε νά ποῦμε τό ἴδιο γιά τήν κατηγορία τῶν προτάσεων πού εἰσάγονται μέ μορφολογικά χαρακτηρισμένο δείκτη (ἀναφορικές: *ὁποῖος, ὅποιος* ἐρωτηματικές: *ποιός, πόσος*). Στίς προτάσεις αὐτές ἡ κενή κατηγορία χαρακτηρίζεται διττά (ἴχνος ἀπό μετακίνηση, κενός ἀντωνυμικός τύπος *pro*), ὁ δέ ἐκάστοτε χαρακτηρισμός ἀπῆχει τόν προτεινόμενο τρόπο παραγωγῆς τῶν προτάσεων πού υἱοθετεῖται κατά τήν ἀνάλυση. Σχετικά μέ τόν τρόπο παραγωγῆς τῶν προτάσεων αὐτῶν ἔχουν διατυπωθεῖ οἱ ἐξῆς ἀπόψεις:

(α) Οἱ προτάσεις παράγονται μέ μετακίνηση τοῦ ἀναφορικο-ερωτηματικοῦ δείκτη (*wh-movement*), κατά τό πρότυπο τῶν ἀντιστοιχῶν προτάσεων τῆς ἀγγλικῆς (Joseph 1980: 237· Ingria 1981: 161). Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ κενή κατηγορία ἀποτελεῖ μεταβλητή (-ἀντων, -ἀναφορ.), ἐνδεικτική πτωτικοῦ χαρακτηρισμοῦ.

(β) Ὁ ἀναφορικο-ερωτηματικός δείκτης παράγεται ἀπ' εὐθείας κάτω ἀπό τόν κόμβο ΣΔ —ὅπως τό *πού* στίς ἀντιστοιχῆς ἀναφορικές— συνδέεται δέ μέ κανόνα κατηγορήσεως μέ τόν κενό ἀντωνυμικό τύπο στήν βάση σέ θέση ἐξαρτήσεως ἀμέσου ἀντικειμένου, ὁ ὁποῖος, κατά συνέπεια, χαρακτηρίζεται ὡς *pro* (Drachman 1985· 1986). Ὑπέρ τῆς δευτέρας αὐτῆς ἀπόψεως τήν ὁποία καί υἱοθετῶ ἐδῶ συνηγορεῖ ἡ δυνατότητα παρουσίας κλιτικοῦ (προαιρετικά) ἡ ὁποία θεωρητικά ἀποκλείει τήν λειτουργία κανόνα μετακίνησης. Τό θέμα πάντως αὐτό δέν μέ ἀπασχολεῖ ἰδιαίτερως.

2.3. Κλιτικά καί κενές κατηγορίες

Μέ τό γενικώτερο θέμα τῶν κενῶν κατηγοριῶν συνδέεται τό πρόβλημα τῆς ἀνακτησιμότητας τῶν χαρακτηριστικῶν τους καί τῶν ἀρχῶν πού τήν καθορίζουν⁶, προβλήματα τά ὁποία ἀποτελοῦν στόχους ἐνδιαφέροντος τῆς σύγχρονης μετασηματιστικῆς θεωρίας καί τά ὁποία θά μέ ἀπασχολήσουν στόν βαθμό πού ἄπτονται τοῦ θέματος τῆς ἐναλλαγῆς κλιτικοῦ/κενῆς κατηγορίας καί τῶν ὄρων στούς ὁποίους ὑπακούει στά διάφορα δομικά σχήματα.

Ξεκινώντας ἀπό τήν θεωρητική ἀρχή κατά τήν ὁποία μιᾶ κενή κατηγορία στήν πρόταση πρέπει νά εἶναι ἀνακτησιμῆ ὡς πρός τά χαρακτηριστικά της (μέ ὁποιοδήποτε τρόπο κι ἂν ἐννοήσουμε τήν ἐννοια 'ἀνακτησιμότητα') καί λαμβάνοντας, ἐπί πλέον, ὑπόψη τήν παράλληλη μαρτυρία δομῶν μέ ὑποχρεωτικό κλιτικό θά ἤθελα νά διατυπώσω τήν ἐξῆς ὑπόθεση ἐργασίας σχετικά μέ τήν ὑποχρεωτική παρουσία κλιτικοῦ στίς δομές πού μέ ἀπασχολοῦν.

Ἡ παρουσία/ἀπουσία κλιτικοῦ εἶναι δυνατόν νά συσχετιστεῖ μέ τήν δυνατότητα ἢ ὄχι καθορισμοῦ τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς κενῆς κατηγορίας σέ θέση ἐξαρτήσεως ἀμέσου ἀντικειμένου ('ταυτοποίηση' = *identification*). Ὄταν τό δομικό σχῆμα τῆς προτάσεως δέν ἐπιτρέπει παρόμοιο χαρακτηρισμό, ἡ παρουσία τοῦ κλιτικοῦ στήν ἴδια πρόταση καί πῶς συγκεκριμένα σέ θέση σημείου ἀναφορᾶς (*A-binder*) εἶναι ὑποχρεωτική, τό δέ κλιτικό θεωρεῖται οἰονεῖ ὁ φορέας τῆς πτώσεως καί τοῦ θεματικοῦ ρόλου τῆς κενῆς κατηγορίας.

6. Ἡ ἀρχή τῆς Κενῆς Κατηγορίας (=ECP), στίς διάφορες διατυπώσεις της (ἐνδεικτικά Chomsky 1981: 250, 300 κέξ· Kayne 1981). Ἡ ὑπαρξη τῆς ἀνωτέρω ἀρχῆς ὡς ξεχωριστῆς ἀρχῆς στήν θεωρία τῆς γραμματικῆς ἔχει ἀμφισβητηθεῖ ἀπό ὀρισμένους γλωσσολόγους (Aoun 1981· Bouchard 1984), θά πρέπει δέ νά ὑπαχθεῖ, κατ' αὐτούς, στήν γενικώτερη ἀρχή τῆς σύνδεσης ἀναφορᾶς.

Μιά τέτοια υπόθεση ή όποια έχει ήδη δοκιμαστεί κατά την ανάλυση αντίστοιχων δεδομένων σε γλώσσες με κλιτικοποίηση (ιρλανδική· Harlow 1981· ιταλική· Cinque 1984· ισπανική· Jaeggli 1982), φαίνεται δέ να ισχύει σε όρισμένες περιπτώσεις της ΝΕ (Drachman 1985) συνεπάγεται, επί πλέον, την εξέταση των εξής θεμάτων:

(α) καθορισμό του τρόπου με τον οποίο επιτυγχάνεται κάθε φορά ή σύνδεση αναφοράς της κενής κατηγορίας με το λεξικό σημείο αναφοράς (είδος κανόνα)

(β) καθορισμό των πιθανών 'δεσμευτικών σχημάτων' που εμποδίζουν την σύνδεση αναφοράς της κενής κατηγορίας με το λεξικό σημείο αναφοράς, και

(γ) καθορισμό της σημασίας του όρου 'προαιρετική' λειτουργία ενός κανόνα και των άρχων στις όποιες υπακούει.

3. 'Ανάλυση των δεδομένων - αποτελέσματα

3.1. Γενικά

'Από την ανάλυση των δεδομένων μου και με βασικό κριτήριο τό ποσοστό συγκλίσεως των απόψεων ως προς τον χαρακτηρισμό της προτάσεων διαπιστώνεται, κατ' αρχήν, ότι η κατανομή των παραδειγμάτων μέ/χωρίς κλιτικό σ' ένα πρώτο επίπεδο παρουσιάζει την εξής μορφή:

(α) Διακρίνω, εν πρώτοις, τις απόλυτα σαφείς περιπτώσεις με ενιαίο χαρακτηρισμό οι όποιες περιλαμβάνουν:

(i) παραδείγματα προτάσεων στα όποια ή απουσία κλιτικού δέν είναι απλώς δυνατή, αλλά αποτελεί τον κανόνα. 'Η παρουσία κλιτικού στις περιπτώσεις αυτές οδηγεί είτε στον χαρακτηρισμό της προτάσεως ως αντιγραμματικής είτε σε σημασιολογική διαφοροποίηση.

(ii) παραδείγματα προτάσεων όπου ή παρουσία κλιτικού είναι υποχρεωτική, ή δέ απουσία του οδηγεί στον χαρακτηρισμό της προτάσεως ως αντιγραμματικής.

(β) Σέ ένα μεγάλο ποσοστό παραδειγμάτων υπάρχει απόκλιση απόψεων ως προς τον χαρακτηρισμό της προτάσεως μέ/χωρίς κλιτικό, με την διαπίστωση ότι τις περισσότερες φορές περισσότερο αποδεκτή θεωρείται ή πρόταση με κλιτικό.

Θά άρχισω την εξέτασή μου με τις απόλυτα σαφείς περιπτώσεις (σταθερή απουσία κλιτικού-σταθερή παρουσία), επιχειρώντας νά διευκρινίσω αν ή κατανομή ανταποκρίνεται στην υπόθεση εργασίας. Στην συνέχεια θά ασχοληθώ με τις λιγώτερο σαφείς περιπτώσεις στις όποιες ή κατανομή υπακούει, εκ πρώτης όψεως, λιγώτερο σε κοινές αρχές.

3.2. 'Απουσία κλιτικού

Τό κλιτικό απουσιάζει χωρίς ή απουσία του νά επηρεάζει την γραμματικότητα της προτάσεως. 'Η παραγόμενη πρόταση είναι πλήρως αποδεκτή, πράγμα τό όποιο σημαίνει ότι ή κενή κατηγορία σε θέση εξαρτήσεως άμέσου αντικειμένου είναι ανακτήσιμη. 'Η παράλληλη δυνατότητα παρουσίας κλιτικού προσδίδει στην πρόταση ειδικό σημασιολογικό περιεχόμενο.

3.2.1. 'Η απουσία κλιτικού είναι κατ' αρχήν κανονική όταν ή κενή κατηγορία συνδέεται αναφορικά στην ίδια απλή πρόταση (Π'). Μιά τέτοια δυνατότητα μαρτυρείται:

(α) όταν ο δείκτης αναφοράς είναι μορφολογικά χαρακτηρισμένος (όποιος, ποιός/ πόσος, δποιος):

(34) ή άποψη την όποια διατύπωσε ο όμιλητής δέν έπαισε κανέναν

(35) πόσους δίσκους άγόρασε φέτος στις γιορτές;

(36) ό,τιδήποτε σου πεί, εσύ νά μή μιλήσεις

Ἡ σύνδεση ἀναφορᾶς τῆς κενῆς κατηγορίας, μέ τόν δείκτη ἀναφορᾶς γίνεται μέ κανόνα κατηγορήσεως ἐφόσον δεχόμαστε γιά τήν περίπτωση αὐτή παραγωγή τῶν ἀναφορικῶν καί ἐρωτηματικῶν ἀντωνυμιῶν στήν βάση.

(β) στά παραδείγματα τῶν *πού*-ἀναφορικῶν προτάσεων, κυρίως περιοριστικῶν, ἀλλά καί μή περιοριστικῶν:

(37) δῶσε μου τά βιβλία πού σου δάνεισα πρίν ἀπό τά Χριστούγεννα γιά νά ὀλοκληρώσεις τήν ἐργασία σου

(38) ὁ Πέτρος, πού ἐκτιμοῦσα τόσο, διέψευσε τίς προσδοκίες μου

Σημειωτέον ὅτι οἱ ἀνωτέρω προτάσεις μποροῦν νά ἀπαντοῦν ἐπίσης μέ κλιτικό:

(37)β. δῶσε μου τά βιβλία πού σου τά δάνεισα πρίν ἀπό τά Χριστούγεννα γιά νά ὀλοκληρώσεις τήν ἐργασία σου

(38)β. ὁ Πέτρος, πού τόν ἐκτιμοῦσα τόσο, διέψευσε τίς προσδοκίες μου

Μεταξύ τῶν ἐπί μέρους προβλημάτων πού συνεπάγεται ἡ ἀντιμετώπιση τῶν *πού*-ἀναφορικῶν σημειῶν τά ἐξῆς δύο, τά ὁποῖα ἔχουν ἄμεση σχέση μέ τό θέμα πού μᾶς ἀπασχολεῖ:

(i) πῶς θά πρέπει νά νοηθεῖ ἡ σύνδεση ἀναφορᾶς τοῦ κλιτικοῦ/κενοῦ ἀντωνυμικοῦ τύπου μέ τό λεξικό σημεῖο ἀναφορᾶς (δνομα-κεφαλή): ἀπ' εὐθείας σύνδεση μέ κανόνα κατηγορήσεως (Ingria 1981: 163-64· πρόκειται γιά κανόνα ὁμιλίας) ἢ σύνδεση, διά μέσου τοῦ *πού*, τό ὁποῖο ὁμως στήν περίπτωση αὐτή δέν χαρακτηρίζεται ὡς ἀπλό συμπληρωματικό στοιχεῖο, ἀλλά ὡς ἀχαρακτήριστος μορφολογικά δείκτης ἀναφορᾶς.

(ii) πῶς θά πρέπει νά νοηθεῖ ἡ παράλληλη δυνατότητα παρουσίας κλιτικοῦ καί πῶς θά ἐρμηνευθεῖ ἡ μεγαλύτερη κανονικότητα τῶν δομῶν μέ κλιτικό στίς μή περιοριστικές ἀναφορικές.

Ἀφίνοντας, πρὸς τό παρόν, τό δεύτερο ἀπό τά δύο προβλήματα (θά μᾶς ἀπασχολήσει στό τέλος), ἄς ἔλθουμε λίγο στό πρῶτο. Κατ' ἀρχήν δέν εἶναι δυνατόν νά ἀναφερθοῦμε ἐδῶ διεξοδικά στά προβλήματα πού συνεπάγεται ὁ χαρακτηρισμός τοῦ *πού* (ἀναφορικός/ συμπληρωματικός δείκτης) καί στήν ἀξιολόγηση τῆς ὑπάρχουσας ἐπιχειρηματολογίας στήν βιβλιογραφία. Προσωπικά τάσσομαι ὑπέρ τῆς ἀπόψεως τῆς παραδοσιακῆς γραμματικῆς κατά τήν ὁποία τό *πού* χαρακτηρίζεται ὡς ἀναφορική λέξη⁷, ἀχαρακτήριστη μορφολογικά, ἐξοῦ καί ἡ προκαλούμενη ἀσάφεια ὡς πρὸς τήν λειτουργία της στήν πρόταση. Ἡ ἄποψη αὐτή δέν ἀνταποκρίνεται μόνον στήν διαχρονική προέλευση τοῦ τύπου (τό *πού* ἀνάγεται στό *ὀπου* βλ. Ἀνδριώτης 1983), ἀλλά

7. Πρβλ. Τζάρτζανος (1946²: 163), Τριανταφυλλίδης (1941: 296), Householder-Kazazis-Koutsoudas (1964: 90), Mirambel (1978: 161), Mackridge (1985: 248). Ἀντιθέτως σέ σύγχρονες μελέτες τῶν *πού*-ἀναφορικῶν προτάσεων τῆς ΝΕ ὁ χαρακτηρισμός τοῦ *πού* ποικίλλει. Κατά τόν Ingria θεωρεῖται ὡς συμπληρωματικό στοιχεῖο (Ingria 1981: 138-143· 163), ἐνῶ ἡ ἄποψη τοῦ Joseph ἐπ' αὐτοῦ εἶναι λιγώτερο σαφῆς, πρᾶγμα τό ὁποῖο εἶναι ἐνδεικτικό τοῦ διαφοροῦμένου (καλύτερα ἀσαφοῦς) χαρακτήρα τοῦ *πού*. Ἔτσι τό *πού* χαρακτηρίζεται κατ' αὐτόν συγχρόνως ὡς συμπληρωματικό στοιχεῖο (Joseph 1980: 237· 1983: 19 σημ. 10) καί ὡς ἀναφορικός δείκτης (Joseph 1983: 2). Τό βασικό ἐπιχείρημα τό ὁποῖο συνηγορεῖ ὑπέρ τῆς θεωρήσεως τοῦ *πού* ὡς συμπληρωματικοῦ, καί ὄχι ὡς ἀναφορικοῦ δείκτης εἶναι ὅτι δέν μπορεῖ νά συναφθεῖ μέ πρόθεση (Ingria 1981: 140-141· Joseph 1983: 19, σημ. 10):

(i) *ξέρω τόν ἄνθρωπο ἀπό πού ἐξαρτᾶσαι

(ii) *ἡ κοπέλλα μέ πού ἀλληλογραφῶ εἶναι ἡ Μαρία

καί στην συγχρονική του λειτουργία στην πρόταση, τουλάχιστον στις περιπτώσεις όπου ο στόχος της αναφορικοποίησης είναι κενός (περιπτώσεις που μᾶς ἀπασχολοῦν)⁸. Τοῦτο σημαίνει σέ σχέση μέ τό ἀρχικό μας ἐρώτημα ὅτι τό κενό ἄμεσο ἀντικείμενο ἔχει νά θεωρηθεῖ ὅτι συνδέεται ἀναφορικά μέ τό *πού*, μέσω δέ αὐτοῦ ἐπιτυγχάνεται ἡ σύνδεσή του μέ τό ὄνομα-κεφαλή, τό ὁποῖο καί προσδίδει οὐσιαστικό περιεχόμενο στό μορφολογικά ἀχαρακτήριστο καί κατά συνέπεια ἀσαφές *πού*⁹. Ἡ παρουσία τοῦ κλιτικοῦ ὡς τοπικοῦ φορέα τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ μὴ φωνολογικά ἐκπεφρασμένου στόχου εἶναι ἐπομένως περιττή, μέ ἀποτέλεσμα τήν δυνατότητα παραλείψεώς του, κατά κανόνα στίς περιοριστικές, περιπτωσιακά στίς μὴ περιοριστικές.

(γ) Μιά τρίτη κατηγορία παραδειγμάτων πλήρως ἀποδεκτῆ χωρίς κλιτικό ἀποτελοῦν οἱ περιπτώσεις στίς ὁποῖες δέν ὑπάρχει φωνολογικά ἐκπεφρασμένος δείκτης (νά-ἀναφορικές), ἡ δέ σύνδεση ἀναφορᾶς τῆς κενῆς κατηγορίας μέ τό ὄνομα-κεφαλή γίνεται μέ κανόνα κατηγορήσης. Ἡ δυνατότητα προαιρετικῆς παρουσίας κλιτικοῦ εἶναι ἀνάλογη μέ ἐκείνη τῶν *πού* - ἀναφορικῶν:

8. Ἐναφέρω ἐνδεικτικά ὅτι στό μεγαλύτερο ποσοστό τῶν ὁμιλητῶν ἡ κενή κατηγορία (κυρίως σέ περιπτώσεις ΟΦ-ὑποκειμένου, ἀμέσου ἀντικειμένου ἢ προθετικῶν ἐκφορῶν δηλωτικῶν τόπου/χρόνου) συσχετίζεται μέ τό *πού* καί ὄχι ἀπ' εὐθείας μέ τό ὄνομα-κεφαλή. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τό *πού* στίς περιπτώσεις αὐτές χαρακτηρίζεται ὡς ἀναφορικός δείκτης, ὁ ὁποῖος γιά τούς ὁμιλητές εἶναι ἐπιδεκτικός ἐπανακατηγοριοποίησεως καί ἐπαναχαρακτηρισμοῦ μέ βάση τά χαρακτηριστικά τοῦ ὀνόματος-κεφαλῆς. Ἡ διαπίστωση αὐτή προέρχεται ἀπό τίς ἀπαντήσεις 30 φοιτητῶν σέ ἐρωτηματολόγιο (Ἀπρίλιος 1982· βλ. Θεοφανοπούλου-Κοντού 1985) μέ τό ὁποῖο ἀπέβλεπα στόν χαρακτηρισμό διαφορούμενων *πού*-ἀναφορικῶν ὡς πρός τό εἶδος τοῦ στόχου (ἄμεσο ἀντικείμενο, ἔμμεσο ἀντικείμενο, ἐπιρ. προσδιορισμός κλπ.) καί στούς παράγοντες *πού* καθορίζουν τόν χαρακτηρισμό. Πρβλ. περιπτώσεις ὅπως:

- (i) οἱ Τούρκοι *πού* πολεμοῦσαν ἦταν οἱ προαιώνιοι ἐχθροί τους
- (ii) τά αἵματα *πού* γέμισαν μέ ἔκαναν νά λιποθυμήσω

9. Συμπληρωματικά θά ἤθελα νά ἀναφέρω τά ἑξῆς: μέ τον γενικό χαρακτηρισμό τοῦ *πού* ὡς ἀναφορικοῦ τόν ὁποῖο υἰοθετῶ, ἀναφέρομαι μόνον σέ μιά πολύ γενική του ιδιότητα τήν ὁποία καί συγχρονικά θεωρῶ βασικότερη τῆς συμπληρωματικῆς. Τοῦτο ὅμως δέν σημαίνει ὅτι τό *πού* λειτουργεῖ ὡς ἀναφορικό στόν ἴδιο βαθμό σέ ὅλες τίς περιπτώσεις. Πιο συγκεκριμένα, ἡ ἐκἀστοτε λειτουργία του, ἐξοῦ καί ὁ βαθμός 'ἀναφορικότητας' τόν ὁποῖο ἐκφράζει, θά πρέπει νά προσδιορίζεται κάθε φορά, σέ συνάρτηση μέ παραμέτρους ὅπως τό εἶδος/περιεχόμενο τοῦ στόχου (κενός-φωνολογικά ἐκπεφρασμένος), τόν ρόλο *πού* πληροῖ στην πρόταση (ἄμεσο, ἔμμεσο ἀντικείμενο, προσδιορισμός τόπου, χρόνου κλπ.), καθώς καί τήν γενικότερη δομική σχέση τοῦ ὀνόματος-κεφαλῆς μέ τήν *πού* ἀναφορική, *πού* ἀποτελεῖ καί τήν βάση διαφοροποιήσεως μεταξύ περιοριστικῶν καί μὴ περιοριστικῶν ἀναφορικῶν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τά παραδείγματα τῶν *πού* ἀναφορικῶν ἐξεταζόμενα ὡς πρός τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο θά πρέπει νά νοηθεῖ ἡ σύνδεση ἀναφορᾶς τοῦ στόχου τῆς ἀναφορικοποίησεως μέ τό ὄνομα-κεφαλή κλιμακώνονται σέ μιά σειρά, ξεκινώντας ἀπό ἐκεῖνα στά ὁποῖα μαρτυρεῖται ὁ μεγαλύτερος βαθμός ἐξάρτησης (περιοριστικές ἀναφορικές καί εἰδικότερα περιπτώσεις ὅπου ὁ παραλειπόμενος στόχος εἶναι ἔκφραση δηλωτικῆς τόπου/χρόνου τό δέ *πού* ἐναλλάσσεται μέ τό *ὅπου*) καί καταλήγοντας στίς περιπτώσεις ἐκείνες ὅπου ἡ ἐξάρτηση εἶναι ἐλαχίστη. Ἡ χαλαρότερη σύνδεση χαρακτηρίζει τίς περιπτώσεις ὅπου ὁ στόχος εἶναι φωνολογικά ἐκπεφρασμένος (π.χ. ὁ Γιάννης, εἶναι ὁ ἄνθρωπος *πού* ἐξαρτιόμαστε ἀπό αὐτόν), ἐξοῦ καί ὁ χαρακτηρισμός τοῦ *πού* ὡς συμπληρωματικοῦ στίς περιπτώσεις αὐτές.

- (39) Ξέρεις κανένα εύκολο γερμανικό βιβλίο να (τό) καταλαβαίνουν και όσοι έχουν κάνει μόνο δυό χρόνια γερμανικά;

Θά πρέπει να σημειωθεί ότι ο χαρακτηρισμός των προτάσεων αυτών δεν είναι πάντοτε σαφής, τά δε όρια μεταξύ των *νά-αναφορικών* (οί προτάσεις εξαρτώνται από κόμβο ΟΦ) και των *νά-συμπληρωματικών* (οί προτάσεις εξαρτώνται από κόμβο ΡΦ) είναι δυσδιάκριτα.

3.2.2. Οί περιπτώσεις ταυτοποίησης τής κενής κατηγορίας χωρίς κλιτικό όταν τό σημείο αναφοράς βρίσκεται σε άλλη πρόταση δεν είναι τό ίδιο σαφείς, ούτε οί προτάσεις στον ίδιο βαθμό αποδεκτές. Παρά ταῦτα είναι δυνατόν να επισημανθοῦν δύο κατηγορίες παραδειγμάτων στις όποιες παρατηρεῖται συμφωνία μεταξύ των πληροφορητῶν ως προς τήν αποδεκτικότητά τους χωρίς κλιτικό:

(α) όταν μεταξύ τοῦ δείκτη αναφοράς και τής κενής κατηγορίας δεν παρεμβάλλεται δεσμευτικό σχήμα όποιασδήποτε μορφής (αναφορική νησίδα, διπλό συμπληρωματικό, σύνθετη ΟΦ). Ἡ σύνδεση αναφοράς τής κενής κατηγορίας ὑπακούει στις περιπτώσεις αυτές στην Ἄρχή τής Κενής Κατηγορίας (Kayne 1981):

- (40) ποιοῦ πουλόβερ ἄκουσα τόν Γιάννη να λέει ότι θά αγοράσει ἡ Μαρία;
 (41) τό πουλόβερ που ἄκουσα τόν Γιάννη να λέει ότι θά αγοράσει ἡ Μαρία κοστίζει μόνο 2.000 δρχ.
 (42) ἐπαινοῦσε όποιον ἄκουγε να ἐπαινοῦν οί φίλοι της
 (43) ἡ φοιτήτρια τήν όποία λένε ότι συμπαθεῖ ὁ Γιάννης εἶναι τελειόφοιτη τής μαθηματικῆς

(β) Μία δεύτερη κατηγορία αποδεκτῶν παραδειγμάτων χωρίς κλιτικό ἀποτελοῦν οί δομές που εἶναι γνωστές στην βιβλιογραφία ως ἄδομές παρασιτικῶν κενῶν (Chomsky 1982). Τά παραδείγματα που ἀνήκουν στην κατηγορία αὐτή ἐμφανίζουν γενικά τό σχήμα:

a... t... e

- (44) which book did you read t after you bought e?

(45) ποιά ἄρθρα ἀποδελτίωσε ὁ Κώστας χωρίς καν να διαβάσει;

όπου τό μέν a αντιπροσωπεύει, κατά κανόνα, αναφορικοερωτηματική λέξη (wh-operator) σε Ἄ-θέση μέ τήν όποία συνδέονται αναφορικά οί κενές κατηγορίες t (ίχνος ἀπό μετακίνηση τής αναφορικοερωτηματικῆς λέξης, κατά τό πρότυπο παραγωγῆς τῶν προτάσεων αὐτῶν στην ἀγγλική) και e (=pro: παρασιτικό κενό), ὑπό τήν προϋπόθεση ότι τό παρασιτικό κενό (i) εἶναι κατάλληλα κυβερνώμενο, δηλ. δεν ἀπαντᾶ σε θέση ὑποκειμένου, και (ii) τό t δεν ἀποτελεῖ τό δεσπόζον συστατικό.

Τά δεδομένα τής ΝΕ συνηγοροῦν ὑπέρ τής δυνατότητας παρουσίας κενοῦ ἀνωμμοτικού τύπου στην θέση παρασιτικού κενοῦ, παρά τό γεγονός ότι ἡ παρουσία κλιτικού εἶναι πάντοτε δυνατή ἢ, σε όρισμένες περιπτώσεις, ὑποχρεωτική (θά ἀναφερθοῦμε σ' αὐτές παρακάτω):

- (46) ἔσκισα κατά λάθος χωρίς να (τήν) διαβάσω μία πολύ καλή βιβλιοκρισία τοῦ GB στό Language
 ἄλλά:
 (47) ἔσκισα κατά λάθος μία πολύ καλή βιβλιοκρισία τοῦ GB στό Language χωρίς να *(τήν) διαβάσω
 (στό μεγαλύτερο ποσοστό μή ἀποδεκτή χωρίς τό κλιτικό)
 (48) ὁ Γιάννης πρόσβαλε χωρίς να τό θέλει, μή ἀναγνωρίζοντάς (τον) ἀμέσως, τόν ἀγαπημένο του θεῖο
 (49) τό ἄρθρο που τόσο ἀσυλλόγιστα ἔβαλες στην ἄκρη χωρίς να (τό) διαβάσεις

ἦταν τελικά χρησιμότερο γιὰ τὴν διατριβή σου

- (50) αὐτός εἶναι ὁ περίφημος καθηγητής τὸν ὁποῖον ἀντιπάθησε ὁ Κώστας πρὶν καλὰ-καλὰ (τὸν) γνωρίσει

3.3. Ὑποχρεωτική παρουσία κλιτικοῦ

Ἡ ὑποχρεωτική παρουσία κλιτικοῦ στὴν πρόταση πού περιέχει τὴν κενή κατηγορία (τοπικός φορέας τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς σέ $\bar{A}$ -θέση) δηλώνει, κατ' ἀρχὴν καὶ μέ βάση τὴν ὑπόθεση ἐργασίας πού ἔχουμε κάνει, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἡ δυνατότητα ἀνακτῆσεως τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς κενῆς κατηγορίας, ἡ δὲ ἀπουσία κλιτικοῦ ὁδηγεῖ στὸν χαρακτηρισμό τῆς προτάσεως ὡς ἀντιγραμματικῆς. Στὴν κατηγορία αὐτὴ ὑπάρχουν οἱ ἐξῆς περιπτώσεις:

3.3.1. Παραδείγματα στὰ ὁποῖα μαρτυρεῖται σύγκρουση κατηγοριῶν μεταξύ τοῦ σημείου ἀναφορᾶς (Προθ. Φράση) καὶ τοῦ κενοῦ ἀντωνυμικοῦ τύπου (πτώση αἰτιατική). Στὶς περιπτώσεις αὐτές ἡ ἀποδεκτικότητα τῆς προτάσεως χωρὶς κλιτικό εἶναι περιορισμένη:

- (51) ἡ κοπέλα γιὰ τὴν ὁποία εἶπαν ὅτι *(τὴν) συνόδευσε ὁ Κώστας στὸ πάρτυ εἶναι τὸ κορίτσι τοῦ ἀδελφοῦ μου
 (52) ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὸν ὁποῖον λένε ὅτι *(τὸν) εἶδε ὁ Γιάννης εἶναι πλούσιος (Ingria 1981: 183)
 (53) οἱ ἐπιγραφές γιὰ τίς ὁποῖες ὁ Georgien διετύπωσε τὴν ἄποψη ὅτι ἐσφαλμένα τίς ἐρμήνευσε ὁ Ventris εἶναι οἱ πινακίδες τῆς σειρᾶς Ta (χωρὶς τὸ τίς θεωρήθηκε μὴ ἀποδεκτὴ ἀπὸ 12 στοὺς 20)
 (54) αὐτός εἶναι ὁ περίφημος καθηγητής στὸν ὁποῖο ἔστειλε ὁ Κώστας τὰ βιβλία του πρὶν *(τὸν) ἐπισκεφθεῖ

3.3.2. Παραδείγματα στὰ ὁποῖα ὑπάρχει σύγκρουση πτώσεων μεταξύ τοῦ προτασσόμενου σημείου ἀναφορᾶς (ὀνομαστική) καὶ τῆς πτώσεως πού ἀπαιτεῖ ἡ κενή κατηγορία (αἰτιατική). Στὴν κατηγορία αὐτὴ ὑπάρχουν κυρίως τὰ παραδείγματα ἐλεύθερων ἀναφορικῶν προτάσεων, μέ πρόταξη τῆς ἀναφορικῆς, στὰ ὁποῖα κατὰ κοινὴ μαρτυρία τῶν πληροφορητῶν ἡ παρουσία τοῦ κλιτικοῦ εἶναι ὑποχρεωτική:

- (27) ὁποιος περνοῦσε, *(τὸν) χαιρετοῦσε
 (55) ὅσοι μέ ἀγκαλιάζουν, *(τούς) ἀγκαλιάζω

Ἐπὲρ τοῦ ἀνωτέρω τρόπου ἐρμηνείας ἔναντι τῆς ἤδη διατυπωθείσης ἀπόψεως κατὰ τὴν ὁποία ἡ παρουσία κλιτικοῦ σέ περίπτωση προτάξεως τῆς ΕΑΠ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς θεματοποιήσεώς της (Philippaki-Warbuton—Σταύρου 1986) συνηγορεῖ, ἐπὶ πλεόν, ἡ ὑποχρεωτικὴ παρουσία κλιτικοῦ σέ δομές ἐστίασεως μόνον ὅταν ἡ προτασσόμενη πτώση τῆς ἀναφορικῆς εἶναι ὀνομαστική (ὄχι ὅμως καὶ αἰτιατική):

- (56) ΟΠΟΙΟΣ ΣΕ ΑΓΑΠΑ, *(τὸν) ἀγαπῶ (ὄχι ὁποιοδήποτε)

ἀλλά: (57) ΟΠΟΙΟΝ ΕΒΛΕΠΕ, χαιρετοῦσε (ὄχι μόνον τὸς φίλους του)

- (58) ΟΠΟΙΟΝ ΑΓΑΠΑΣ, ἀγαπῶ (ὄχι ὁποιοδήποτε)

3.3.3. Ἡ τρίτη κατηγορία παραδειγμάτων στὴν ὁποία ὑπάρχει ἀπόλυτη συμφωνία μεταξύ τῶν πληροφορητῶν ὡς πρὸς τὴν ὑποχρεωτικὴν παρουσία κλιτικοῦ εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία πολὺ γενικά καὶ συμβατικά γιὰ τὰ δεδομένα τῆς ΝΕ εἶναι γνωστὴ ὡς 'δομές ἀπαλοιφῆς ἀντικειμένου συμπληρωματικῆς'. Στὴν κατηγορία αὐτὴ ὑπάρχουν παραδείγματα ὅπως:

- (59) τὰ ἀγγλικά εἶναι δύσκολα νά *(τά) μιλήσεις σωστά
 (60) ἡ Μαρία εἶναι ὁμορφὴ νά *(τὴν) κοιτάξεις

Τά παραδείγματα αυτά είναι γνωστά ως 'δομές άνυψώσεως' (raising constructions) και δομές άπαλοιφής (object deletion constructions), χαρακτηρισμοί που στηρίζονται στον αντίστοιχο τρόπο παραγωγής τους (Joseph 1978)¹⁰. Ακολουθώντας τά πρότυπα αναλύσεως κατά τά όποια οί δύο κατηγορίες των προτάσεων ανάγονται σε κοινό πρωταρχικό σχήμα (Lasnik-Fiengo 1974· Cinque 1984) δέχομαι ότι τό γραμματικό ύποκειμένο και στίς δύο κατηγορίες παράγεται στην βάση κάτω από τον κόμβο του ύποκειμένου τής κυρίας. Στην θέση του άντικειμένου τής συμπληρωματικής ύπάρχει κενός τύπος (pro) ό όποιος πραγματοποιείται ύποχρεωτικά μέ κλιτικό.

Η σταθερή παρουσία του κλιτικού στά άνωτέρω παραδείγματα τής ΝΕ άπηχεί, κατ' άρχήν και σύμφωνα μέ τήν ύπόθεση έργασίας, τήν μή δυνατότητα άνακτήσεως των χαρακτηριστικών τής κενής κατηγορίας χωρίς τοπικό σημείο άναφοράς, πράγμα που μάς ύποχρεώνει νά δεχτούμε ότι σε όλες τίς άνωτέρω περιπτώσεις και σε αντίθεση προς τά δεδομένα άλλων γλωσσών που έχουν άποτελέσει άντικείμενο έξετάσεως:

(i) άπουσιάζει 'τελεστής' (operator) στον ΣΔ τής συμπληρωματικής μέ τον όποιον θά ήταν δυνατόν νά συνδεθεί άναφορικά ή κενή κατηγορία κατά τό πρότυπο αναλύσεως άλλων γλωσσών (άγγλική-ιταλική)¹¹, μέ άποτέλεσμα τήν δυνατότητα άπουσίας κλιτικού, και

(ii) δέν ύπάρχει δυνατότητα 'μετανάλυσης' (=reanalysis) των δύο προτάσεων σε μία (Chomsky 1981: 312)¹², πράγμα τό όποιο θά επέτρεπε στον κενό άνωθυμικό τύπο νά

10. Κατά τον Joseph (1978: 109-110) οί δομές 'άνυψώσεως' παράγονται μέ μετακίνηση του άμέσου άντικειμένου τής συμπληρωματικής σε θέση ύποκειμένου τής κυρίας, άντιστοιχούν δέ σε παράλληλες άπρόσωπες δομές:

(i) τά άγγλικά είναι δύσκολα νά τά μάθεις

(ii) είναι δύσκολο νά μάθεις τά άγγλικά

Οί δομές άπαλοιφής άντικειμένου τής συμπληρωματικής (1978: 75) παράγονται, κατ' αυτόν, από βαθεία δομή στην όποία τό άντικείμενο τής συμπληρωματικής έχει ταυτότητα άναφοράς μέ τό ύποκειμένο τής κυρίας και μέ τήν λειτουργία κανόνα άποβολής του άμέσου άντικειμένου. Η σταθερή παρουσία κλιτικού και στίς δύο περιπτώσεις οφείλεται στην ύπαρξη καθολικού περιορισμού τής Παρεμφατικής Πρότασης (Tensed-S condition) σύμφωνα μέ τον όποιον άποκλείεται όποιαδήποτε μετακίνηση ή άποβολή συστατικού έξω από τά όρια τής προτάσεως που τό περιέχει.

11. Η ύπαρξη 'τελεστού' (=operator O) στον ΣΔ θεωρήθηκε άπαραίτητη όταν άπουσιάζει κλιτικό ή άλλος τύπος άνωθυμίας στίς άντίστοιχες προτάσεις τής άγγλικής και ιταλικής (Chomsky 1982: 31· Cinque 1984: 24). Καί τουτο διότι ή άπ' εϋθείας σύνδεση τής κενής κατηγορίας μέ τό γραμματικό ύποκειμένο θά προσέκρουε στην ΑΚΚ. Ο κενός αυτός τελεστής είναι δυνατό νά θεωρηθεί άποτέλεσμα μετακινήσεως τής 'κενής' κατηγορίας στον ΣΔ. Η σύνδεση άναφοράς τής κενής κατηγορίας σε θέση έξαρτήσεως άντικειμένου συμπληρωματικής μέ τό γραμματικό ύποκειμένο γίνεται άποκλειστικά μέσω του O:

(i) the men are too stubborn_S [O₃ [e₂ to talk to e₃]] (Chomsky 1982: 31)

Σύμφωνα μέ τήν άποψη που διετύπωσε ό Cinque (1984) τό O δέν είναι άποτέλεσμα μετακινήσεως τής κενής κατηγορίας, αλλά παράγεται στην βάση. Κατ' αυτόν τό σχήμα στό όποιο ανάγονται οί άνωτέρω δομές άπεικονίζεται ως:

(ii) NP_i... S' (O_i...S (...e_i...))

όπου τό μέν O χαρακτηρίζεται ως [-άντων., -άναφ.], τό δέ e_i ως [+άντων., -άναφ.].

12. Πιθανή έξαίρεση τά περιθωριακά παραδείγματα στά όποια είναι δυνατή ή άπουσία του κλιτικού όταν τό γραμματικό ύποκειμένο χαρακτηρίζεται ως στοιχείο έστιάσεως (οί δύο προτάσεις θεωρούνται ως μία ένότητα):

λειτουργήσει ὡς ἀναφορικός, συνδεδεμένος ἀπ' εὐθείας μέ τό γραμματικό ὑποκειμένο, χωρίς νά ὑπάρχει ἔτσι παραβίαση τῆς ΑΚΚ.

Μέ βάση τίς ἀνωτέρω παρατηρήσεις καί κατά τό πρότυπο ἀναλύσεως τοῦ Cinque (1984) μπορούμε νά ὑποθέσουμε ὅτι ἡ σταθερή παρουσία τοῦ κλιτικοῦ στίς ἀνωτέρω περιπτώσεις τῆς ΝΕ ἀπηχεῖ, σέ τελευταία ἀνάλυση, τήν θεώρηση τῶν προτάσεων ὡς δύο ἐνοτήτων, πρᾶγμα τό ὁποῖο ἀπαιτεῖ τήν 'ἐπανάληψη' τοῦ ἀντικειμένου στήν πρόταση πού τό περιέχει. "Ενας πρόσθετος, τέλος, παράγων, ἴσως ὁ οὐσιαστικώτερος, πού ἐπιβάλλει τήν σταθερή παρουσία τοῦ κλιτικοῦ στίς περιπτώσεις αὐτές θά μπορούσε νά θεωρηθεῖ ἡ μαρτυρούμενη σύγκρουση τῶν πτώσεων (πρβλ. ΕΑΠ) μεταξύ τοῦ δηλούμενου γραμματικοῦ ὑποκειμένου (ὀνομαστική) τό ὁποῖο ἀποτελεῖ τό σημεῖο ἀναφορᾶς τῆς κενῆς κατηγορίας καί τοῦ μή ἐκπεφρασμένου ἀντικειμένου τῆς συμπληρωματικῆς (αἰτιατική). Ὑπέρ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς συνηγορεῖ ἡ ὑπαρξη παραδειγμάτων δομῶν ἀπαλοιφῆς ἀντικειμένου συμπληρωματικῆς, ἀποδεκτῶν χωρίς κλιτικό στό μεγαλύτερο ποσοστό ὄχι μόνον ὅταν ἡ πρόταση στό σύνολό της θεωρεῖται ὡς μία ἐνότητα (τό ὑποκειμένο δέν χαρακτηρίζεται ὡς θέμα, ἀλλά ὡς σημεῖο ἐστίασεως), ἀλλά κυρίως ὅταν τό γραμματικό ὑποκειμένο εἶναι γένους οὐδετέρου (ἐξουδετέρωση τῆς μορφολογικῆς διαφοροποιήσεως ὀνομαστικῆς-αἰτιατικῆς [Θεοφανοπούλου-Κοντοῦ 1986: 99]):

- (61) ΤΑ ΣΤΑΣΙΜΑ ΝΕΡΑ εἶναι ἀνθυγιεινά νά πίνει κανεῖς, ὄχι τά νερά τῶν πηγῶν
 (62) ΑΥΤΟ ΤΟ ΜΑΤΣ δέν ἦταν εὐκόλο νά κερδίσει μία ὀμάδα σάν τόν ΠΑΣ Γιάννινα
 (63) ΤΑ WESTERN εἶναι κατάλληλα νά βλέπουν τά παιδιά, ὄχι τά ἀστεροσκοπικά

3.4. Παρουσία/Ἀπουσία κλιτικοῦ

3.4.1. Μεταξύ τῶν δύο ἀκραίων καί σαφῶν περιπτώσεων (ἀπουσία-παρουσία κλιτικοῦ) στίς ὁποῖες ἀναφερθήκαμε μέχρι τώρα, κλιμακώνονται ὅλες οἱ ἄλλες στίς ὁποῖες εἶναι κατά περίπτωση δυνατή ἡ ἀπουσία κλιτικοῦ. Σημειωτέον ὅτι, κατά κανόνα, ὁ τύπος τῆς προτάσεως μέ κλιτικό εἶναι περισσότερο ἀποδεκτός.

Μεταξύ τῶν παραγόντων πού καθορίζουν θετικά τήν παρουσία κλιτικοῦ εἶναι δυνατόν νά ἀναφερθοῦν οἱ ἑξῆς:

(α) ἡ ἀπόσταση μεταξύ τοῦ σημείου ἀναφορᾶς καί τῆς κενῆς κατηγορίας —σέ παραδείγματα ἀναφορικῶν καί ἐρωτηματικῶν προτάσεων. Στήν περίπτωση αὐτή, χωρίς νά ὑπάρχει περιοριστικό σχῆμα πού νά ἀπαιτεῖ τήν παρουσία κλιτικοῦ ἡ δυνατότητα τῆς ἀπουσίας του εἶναι περιορισμένη.

(β) οἱ περιορισμοί ὑποκατηγοριοποιήσεως τοῦ ρήματος τῆς κυρίας ὅταν ἔρχονται σέ ἀντίθεση μέ τήν πτῶση πού ἀπαιτεῖται ἀπό τό σημεῖο ἀναφορᾶς τῆς κενῆς κατηγορίας:

- (64) ὁ ἄνθρωπος τόν ὁποῖο μᾶς ἐξέπληξε τό γεγονός ὅτι ὁ Γιάννης *(τόν) εἶδε εἶναι πλούσιος
 (65) οἱ ἐπιγραφές τίς ὁποῖες ὁ Georgien διετύπωσε τήν ἄποψη ὅτι ἐσφαλμένα (τίς) ἐρμήνευσε ὁ Ventrīs εἶναι οἱ πινακίδες τῆς σειρᾶς Τα

ΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ εἶναι εὐκόλο νά μιλήσεις χωρίς ἰδιαίτερη ἐξάσκηση, ὄχι τά γερμανικά. Σημειωτέον ὅτι ἡ ὑπαρξη τῶν παραδειγμάτων αὐτῶν συνηγορεῖ ὑπέρ τῆς ἀπουσίας τελεστοῦ στόν ΣΔ, ἐφόσον ἡ παρουσία του θά ἀποτελοῦσε ἐμπόδιο στήν μετανάλυση τῶν δύο προτάσεων σέ μία.

(πολύ λίγο ἀποδεκτὴ χωρὶς κλιτικό)

(γ) Τό γενικώτερο σχῆμα τῆς προτάσεως, μέ τήν παρουσία κυρίως περιοριστικῶν δομικῶν σχημάτων (ἀναφορικὴ νησίδα, διπλό συμπληρωματικό):

(66) *ποιόν διάβασα ἕνα βιβλίον πού ἔπαινε;

(67) ποιόν ἀπορεῖς ποιός *(τόν) σκότωσε;

(68) *τί ποιός εἶδε;

Εἶναι ἐπίσης δυνατόν νά συντρέχουν περισσότεροί λόγοι οἱ ὁποῖοι ἐπιβάλλουν ἀκόμη περισσότερο τήν παρουσία κλιτικοῦ, καθώς καί τόν ὁμόφωνο χαρακτηρισμό τῆς προτάσεως ὡς ἀντιγραμματικῆς ὅταν αὐτό ἀπουσιάζει:

(69) *ὁ Κώστας τόν ὁποῖον μᾶς ἐξέπληξε τό γεγονός ὅτι ἀνέφεραν οἱ φίλοι μας ὅτι εἶπε ὁ Κώστας πῶς πρόκειται νά παντρευτεῖ ἡ Κατερίνα εἶναι φίλος τοῦ ἀδερφοῦ μου

3.4.2. Ἐάν σταθοῦμε, κατ' ἀρχήν, σ' αὐτά πού ὀνομάσαμε 'δεσμευτικά' ἢ περιοριστικά σχήματα τά ὁποῖα εἶτε εὐκαιριακά εἶτε συστηματικώτερα ἔχουν ἀπασχολήσει τήν ἔρευνα, μέ τήν διατύπωση ἀποκλινοῦσῶν ἀπόψεων ὡς πρός τήν ἀξιολόγηση τῶν δεδομένων τά ὁποῖα λαμβάνονται ὡς βάση περιγραφῆς (γραμματικές/ἀντιγραμματικές προτάσεις), ὡς πρός τόν χαρακτηρισμό τῶν ἐπί μέρους σχημάτων ὡς δεσμευτικῶν ἢ ὄχι, ἀλλά καί ὡς πρός τόν χαρακτηρισμό τοῦ κανόνα μέ τόν ὁποῖον ἐπιτυγχάνεται ἡ σύνδεση τῆς κενῆς κατηγορίας μέ τό σημεῖο ἀναφορᾶς (κανόνας γραμματικῆς τῆς προτάσεως-κανόνας ὁμιλίας). Τά σχήματα στά ὁποῖα θά ἀναφερθῶ εἶναι γνωστά ὡς ἀναφορικὴ νησίδα (wh-island constraint), διπλό συμπληρωματικό (double COMP constraint) καί σύνθετη ΟΦ (complex NP constraint).

Κατ' ἀρχήν θά ἤθελα νά ἀναφέρω ὅτι τά δεσμευτικά αὐτά σχήματα ὑπάγονται σήμερα ὑπό τόν γενικό περιορισμό τῆς Ἑποκειμένης Κυκλικῆς Κατηγορίας (=Subjacency), ὁ ὁποῖος ὡς γενικώτερο σχῆμα καλύπτει περιπτώσεις πού σέ προηγούμενη φάση τῆς θεωρίας ἔθεωροῦντο ὡς ξεχωριστοὶ δομικοὶ περιορισμοί (Kayne 1981). Παρά τά θεωρητικά πλεονεκτήματα πού παρέχει ἡ ἀνωτέρω διαπίστωση, θά ἀναφερθῶ ἐδῶ στά συγκεκριμένα σχήματα καί ὄχι στόν γενικό περιορισμό τῆς Ἑποκειμένης Κυκλικῆς Κατηγορίας, ὁ ὁποῖος ὑπό τήν γενικώτερη αὐτή διατύπωση ἔχει δημιουργήσει πολλές ἀμφισβητήσεις μεταξύ τῶν ἐρευνητῶν ὡς πρός τήν ἰσχὺ του ὡς καθολικοῦ περιορισμοῦ στήν ΝΕ ἢ ὡς πρός τοὺς τρόπους μέ τοὺς ὁποῖους παρακάμπτεται ἡ λειτουργία του κατὰ περίπτωση (Drachman 1985: 190· Horrocks-Σταύρου 1985).

Μέ τήν ἀναφορά μου στά ἐπί μέρους δεσμευτικά σχήματα ἐπιδιώκεται ὁ καθορισμός τῶν ἐπί μέρους δομῶν οἱ ὁποῖες:

(α) δέν λειτουργοῦν ὡς δεσμευτικές, ἀλλά ἐπιτρέπουν τήν σύνδεση τῆς κενῆς κατηγορίας μέ τό λεξικό σημεῖο ἀναφορᾶς

(β) ἐμποδίζουν τήν σύνδεση τῆς κενῆς κατηγορίας μέ τό λεξικό σημεῖο ἀναφορᾶς, μέ ἀποτέλεσμα νά ἀπαιτεῖται ἡ παρουσία 'τοπικοῦ σημείου ἀναφορᾶς' (ὕποχρεωτικό κλιτικό)

(γ) ἐμποδίζουν τήν ὁποιαδήποτε σύνδεση τοῦ λεξικοῦ σημείου ἀναφορᾶς μέ τήν ἀνακλητικὴ ἀντωνυμία (φωνολογικά ἐκπεφρασμένη/κενή). Οἱ περιπτώσεις αὐτές ἐπισημαίνονται ἀπλῶς γιὰ περαιτέρω ἐπεξεργασία.

Ἐάν δοῦμε τώρα λίγο συστηματικώτερα τήν κατανομὴ κλιτικό/κενὴ κατηγορία ὅταν παρεμβάλλεται ὁποιοδήποτε δεσμευτικό σχῆμα.

Κατ' ἀρχήν θά πρέπει νά ὑποθέσουμε ὅτι ἰσχύει γιὰ τά δεδομένα τῆς ΝΕ ὁ περιορισμός τοῦ διπλοῦ συμπληρωματικοῦ ὅπως προκύπτει ἀπὸ τά ἐξῆς παραδείγματα

αντιγραμματικῶν προτάσεων:

(70) *δέν ξέρω τί ἂν θά ἀγοράσει ὁ Πέτρος

(71) *ξέρεις ποιός ὅτι ἔφυγε;

(72) *ἀναρωτιέμαι ποιός ἂν θά πάει ἐκδρομή

Ἀντιθέτως εἶναι δυνατός ὁ σχηματισμός ἐρωτηματικῶν προτάσεων μέ σύζευξη δύο ἐρωτηματικῶν στόν ΣΔ ὑπό ὀρισμένες προϋποθέσεις. Κατ' ἀρχήν ἡ ἐρωτηματική ἀντωνυμία πού δηλώνει τό ὑποκείμενο εἶναι δυνατόν νά βρίσκεται στήν πρώτη ἢ τήν δεύτερη θέση τῆς συζευγμένης δομῆς χωρίς νά ἐπηρεάζεται ἡ γραμματικότητα τῆς προτάσεως. Καί τοῦτο ἐφόσον τά χαρακτηριστικά της εἶναι ἀνακτήσιμα ἀπό τήν κατάληξη τοῦ ρήματος:

(73) ποιός καί πότε ἦρθε;

(74) ποιός καί γιατί εἶπε τέτοια πράγματα;

(75) δέν εἶναι φανερό ποιός καί τί εἶδε;

Παρόμοια δυνατότητα ὁμοῦ δέν ὑπάρχει σέ παραδείγματα κενοῦ ἀντωνυμικοῦ ἀντικειμένου τό ὁποῖο μόνον ἐφόσον βρίσκεται στά ὄρια τῆς Π' εἶναι ἀνακτήσιμο χωρίς κλιτικό (Drachman 1985: 192).

(76) δέν εἶναι φανερό τί καί ποιός *(τό) εἶδε (πρβλ. καί (9))

(75) δέν εἶναι φανερό ποιός καί τί εἶδε

Σχετικά μέ τίς περιπτώσεις ἀμέσου ἀντικειμένου θά εἶχα νά παρατηρήσω τά ἐξῆς. Ἡ παρουσία κλιτικοῦ δέν ὀδηγεῖ κατά κοινή ἀποδοχή στόν χαρακτηρισμό τῆς προτάσεως ὡς γραμματικῆς. Ἐτσι στούς 20 ἐρωτηθέντες οἱ 19 θεώρησαν τήν πρόταση (76) ὡς ἀποδεκτή μέ κλιτικό, οἱ 6 ὡς μή ἀποδεκτή καί οἱ 3 δέν διετύπωσαν σαφῆ ἀπάντηση. Ἡ ἀμφισβήτηση τῆς γραμματικότητας τῆς προτάσεως μέ κλιτικό εἶναι δυνατόν νά ἀποδοθεῖ στόν γενικώτερα ἐπικρατοῦντα τρόπο χαρακτηρισμοῦ τῶν ἐρωτηματικῶν προτάσεων μέ κλιτικό (χαρακτηρίζονται γενικά ὡς ἀντιγραμματικές).

Τά παραδείγματα πού ὑπάγονται στό περιοριστικό σχῆμα τῆς ἀναφορικῆς νησίδας δέν ἔχουν ἀντιμετωπισθεῖ ἀπό τοῦς ἐρευνητές κατά τόν ἴδιο τρόπο. Κατά τόν Drachman (1985: 190) τό σχῆμα δέν εἶναι περιοριστικό γιά τά δεδομένα τῆς ΝΕ (τουλάχιστο ὡς πρὸς τίς περιπτώσεις πού ἀναφέρει):

(77) ποιόν ἀπορεῖς ποιός (τόν) σκότωσε

Κατά τόν Ingria (1981: 186) παρόμοιες προτάσεις ἀπαιτοῦν τήν ἀποκλειστική παρουσία κλιτικοῦ:

(78) τό βιβλίον πού ξέρω κάποιον πού *(τό) ἔχει διαβάσει εἶναι μεγάλο

Τά δεδομένα μου, ὡς πρὸς τό σημεῖο αὐτό, δέν ὀδηγοῦν σέ ἀπόλυτες διαπιστώσεις, ἀλλά μόνον σέ μικρές ἐνδείξεις οἱ ὁποῖες συνοψίζονται στά ἐξῆς:

(α) οἱ προτάσεις χωρίς κλιτικό εἶναι σέ μεγαλύτερο ποσοστό ἀποδεκτές σέ περίπτωση πλαγίων ἐρωτηματικῶν ὀλικῆς ἀγνοίας (τά συμπληρωματικά στοιχεῖα μέ τά ὁποῖα εἰσάγονται εἶναι τά ἄν, μήπως):

(79) ποιό βιβλίον διερωτᾶσαι ἂν διάβασε ὁ Κώστας;

(80) ποιόν φοβάσαι μήπως συναντήσεις στό πάρτυ;

(β) σέ περίπτωση παρεμβολῆς πλαγίων ἐρωτηματικῶν προτάσεων μερικῆς ἀγνοίας (εἰσάγονται μέ τύπο ἐρωτηματικῆς ἀντωνυμίας) ἢ ἀναφορικῶν (εἰσάγονται μέ τά πού, ὁποῖος) ὁ χαρακτηρισμός τῆς προτάσεως ποικίλλει, γενικά δέ μαρτυρεῖται ἡ τάση ἀπορρίψεως τῆς προτάσεως ὄχι μόνον ὅταν μαρτυρεῖται κενή κατηγορία, ἀλλά καί ὅταν μαρτυρεῖται κλιτικό:

(77)α. ποιόν ἀπορεῖς ποιός σκότωσε;

(μή ἀποδεκτή στό σύνολο τῶν ἐρωτηθέντων)

- (77)β. ποιόν ἀπορεῖς ποιός τόν σκότωσε;
 (στούς 20: 13 μὴ ἀποδεκτὴ, 4 ἀποδεκτὴ, 3 ἀσαφής)
- (78)α. τό βιβλίον πού ξέρω κάποιον πού ἔχει διαβάσει εἶναι μεγάλο
 (μὴ ἀποδεκτὴ στό σύνολο τῶν ἐρωτηθέντων)
- (78)β. τό βιβλίον πού ξέρω κάποιον πού τό ἔχει διαβάσει εἶναι μεγάλο
 (στούς 20: 11 ἀποδεκτὴ, 4 μὴ ἀποδεκτὴ, 5 ἀσαφής)

Ἰδιαίτερα προβλήματα δημιουργεῖ ὁ περιορισμός τῆς σύνθετης ΟΦ λόγω τῆς ἀνομοιογενούς συμπεριφορᾶς πού παρουσιάζουν οἱ περιπτώσεις πού ὑπάγονται σ' αὐτόν (πρβλ. διαφοροποίηση μεταξύ ἀναφορικῶν καί συμπληρωματικῶν προτάσεων), ἀλλά καί λόγω τῶν ἀποκλιόντων χαρακτηρισμῶν πού ἐμφανίζουν παραδείγματα ἀπό τήν ἴδια κατηγορία (π.χ. παραδείγματα συμπληρωματικῶν προτάσεων). Τό θέμα ἔχει ἀντιμετωπιστεῖ εὐκαιριακά ἀπό τοὺς Ingria (1981: 184-86) καί Drachman (1985: 190), συστηματικώτερα δὲ ἀπό τοὺς Horrocks καί Σταύρου (1985). Τά δεδομένα τῶν ἀναλύσεων εἶναι δυνατόν νά συνοψιστοῦν στά ἑξῆς:

(i) Κατ' ἀρχὴν γίνεται διαφοροποίηση μεταξύ ἀναφορικῶν καί συμπληρωματικῶν προτάσεων ὡς πρὸς τὴν ἰσχὺ τοῦ περιορισμοῦ. Ἐτσι κατὰ τὸν Drachman ὁ περιορισμός λειτουργεῖ στὶς ἀναφορικές προτάσεις (1985: 198, σημ. 12), ὄχι ὁμοίως καί στὶς συμπληρωματικές γιὰ τίς ὁποῖες δὲν ἰσχύει.

(ii) Σχετικά τώρα μέ τίς συμπληρωματικές προτάσεις ὑπάρχει γενικώτερη ἀπόκλιση ἀπόψεων ὡς πρὸς τὴν ἐν γένει ἰσχὺ τοῦ ἀνωτέρω περιορισμοῦ, ἀπόκλιση ἢ ὁποῖα ὀφείλεται σέ μεγάλο βαθμὸ στόν τρόπο πού χαρακτηρίζονται τά δεδομένα. Ξεκινώντας ἀπὸ ἓνα μεγαλύτερο φάσμα παραδειγμάτων ἀναφορικῶν καί συμπληρωματικῶν προτάσεων πού ἐμφανίζουν τὴν δομὴ τῆς σύνθετης ΟΦ τό ὁποῖο, παρά ταῦτα, ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸ νά ἐξαντλεῖ ὅλες τίς κατηγορίες, διακρίνουμε τίς ἑξῆς βασικές περιπτώσεις:

(α) παραδείγματα 'μετακινήσεως' ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια ἀναφορικῆς προτάσεως. Στὴν κατηγορία αὐτὴ δὲν ὑπάρχει ἡ δυνατότητα ἀναφορικῆς συνδέσεως τοῦ λεξικοῦ σημείου ἀναφορᾶς μέ τὴν ἀνακλητικὴ ἀντωνυμία (φωνολογικὰ ἐκπεφρασμένη ἢ κενή), ὅλες δὲ ἀνεξαιρέτως οἱ προτάσεις πού ἀνταποκρίνονται στό σχῆμα αὐτὸ ἀπορρίπτονται ὡς ἀντιγραμματικές:

(79) *ποιόν διάβασα ἓνα βιβλίον πού (τόν) ἐπαινεῖ;

(80) *ποιές ἐφημερίδες οἱ ἄνθρωποι πού (τίς) διαβάζουν εἶναι πάντα ἐνημερωμένοι;

(81) *ποιόν ξέρεις τὴν γυναῖκα πού σκότωσε; (Drachman 1985: 198, σημ. 12)

(β) Τά δεδομένα μου ἀπὸ 'μετακίνηση' ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια συμπληρωματικῆς προτάσεως εἶναι ἀνομοιογενῆ ὡς πρὸς τὸν χαρακτηρισμὸ ὥστε νά μὴ εἶναι δυνατόν νά ὑποστηριχθεῖ γενικά ἡ ἰσχὺς ἢ μὴ τοῦ περιορισμοῦ αὐτοῦ στό ἀνωτέρω δομικὸ σχῆμα. Ἐντελῶς προκαταρκτικὰ διαφοροποιῶ τά παραδείγματα μου στὶς ἑξῆς κατηγορίες:

(i) ἡ συμπληρωματικὴ λειτουργεῖ ὡς ὑποκείμενο. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ παρουσία κλιτικοῦ εἶναι σέ μεγαλύτερο ποσοστὸ ὑποχρεωτικὴ.

(82) ποιόν μᾶς ἐξέπληξε τό γεγονός ὅτι θά (τόν) παντρευτεῖ ἡ Κατερίνα;

(83) ὁ ἄνθρωπος πού μᾶς ἐξέπληξε τό γεγονός ὅτι θά (τόν) παντρευτεῖ ἡ Κατερίνα εἶναι φίλος τοῦ ἀδελφοῦ μου

(ii) Ἡ συμπληρωματικὴ λειτουργεῖ ὡς ἀντικείμενο. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ὑπάρχει σέ μεγάλο βαθμὸ ἡ δυνατότητα ἀπουσίας τοῦ κλιτικοῦ. Τά παραδείγματα αὐτὰ ἔχουν ἐρμηνευθεῖ ἀπὸ τοὺς Horrocks—Σταύρου (1985) ὡς ἀποτέλεσμα παρουσίας ΣΔ

στόν κόμβο ΟΦ (ή δομή ανάλογη με εκείνη της Προτάσεως), άποψη ή όποια δέν είναι άρκετά πειστική άφ' ενός μέν διότι δέν καλύπτει περιγραφικά έπαρκώς όλες τις περιπτώσεις, άφ' έτέρου δέ διότι δέν τεκμηριώνεται μέ βάση άλλες κατηγορίες δεδομένων πού άπαιτούν μιά παρόμοια δομή γιά τήν ΟΦ.

Ξεκινώντας άπό τήν διαπίστωση ότι ή παρουσία/άπουσία κλιτικού εξαρτάται σέ μεγάλο βαθμό άπό τήν σχέση μεταξύ ρήματος και συμπληρώματος (ΟΦ+Π), θά μπορούσαμε νά διατυπώσουμε τήν έξής υπόθεση γιά περαιτέρω έπεξεργασία: όταν ύπάρχει ή δυνατότητα θεωρήσεως τού ρήματος ως 'συνθέτου' (Ρ+ΟΦ) —μετανάλυση;—ώστε ή συμπληρωματική πρόταση νά άποτελεεί συμπλήρωμα τής ένότητας Ρ+ΟΦ, τότε ή άπουσία κλιτικού είναι δυνατή (τό δομικό σχήμα δέν άποτελεεί πλέον σύνθετη ΟΦ και κατά συνέπεια, δέν ύπόκειται στόν περιορισμό). 'Η δυνατότητα αυτή, ή όποια σέ μεγάλο βαθμό είναι θέμα χρήσεως, όπως τουλάχιστο προκύπτει άπό τις άνομοιογενείς άπαντήσεις, ρυθμίζεται κατά βάση άπό τό σύστημα τής γλώσσας —και γι' αυτό άλλωστε μās ενδιαφέρει— τό όποιο έπιτρέπει μιά τέτοια θεώρηση (πρβλ. ρηματικές έκφράσεις όπως *κάνω τόν ίσχυρισμό, κάνω τήν υπόθεση κλπ.*) ή τήν άποκλείει έντελώς (περιπτώσεις στίς όποιες ή συμπληρωματική λειτουργεί ως ύποκείμενο).

3.5. Κλιτικό και θεματοποίηση

3.5.1. "Αφσα τελευταία τήν εξέταση τών περιπτώσεων εκείνων στίς όποιες ή παρουσία κλιτικού είναι προαιρετική (άναφορικές προτάσεις, δομές παρασιτικών κενών, σέ μικρότερο βαθμό έρωτηματικές). Τά βασικά χαρακτηριστικά τών παραδειγμάτων πού ύπάγονται στίς κατηγορίες αυτές είναι ότι:

(i) τό κλιτικό δέν μπορεί νά θεωρηθεί έδω ως ύποχρεωτικός φορέας τών χαρακτηριστικών τής κενής κατηγορίας. Και τούτο έφόσον οί προτάσεις είναι πλήρως άποδεκτές χωρίς κλιτικό.

(ii) ή παρουσία τού κλιτικού 'σημαδεύει' σημασιολογικά τήν όλη δομή, μέ όποιονδήποτε τρόπο κι αν έννοήσουμε τόν πρόσθετο αυτόν χαρακτηρισμό.

Τό όλο θέμα τής προαιρετικής παρουσίας κλιτικού όταν ή πρόταση είναι έξίσου άποδεκτή και χωρίς κλιτικό και ό καθορισμός τών παραγόντων πού ρυθμίζουν μιά τέτοια δυνατότητα έχουν τελευταία άπασχολήσει συστηματικά τήν έρευνα (Σταύρου 1985· Euthymiu 1986).

Σύμφωνα μέ τήν άνάλυση τής Σταύρου (1985) ή παρουσία κλιτικού στίς άναφορικές προτάσεις (έκφερόμενες μέ τό *πού*, αλλά και μέ τό *όποιος*) είναι άσχετη μέ τήν διαδικασία τής άναφορικοποίησης, συνδέεται δέ μέ τήν διαδικασία τής θεματοποίησης τού όνόματος-κεφαλής ή όποια —ως διαδικασία— χαρακτηρίζει κυρίως τις μή περιοριστικές άναφορικές ως έκ τής φύσεώς τους, και λιγώτερο τις περιοριστικές όπου τό βάρος τής πληροφόρησης πέφτει στην άναφορική και όχι ως στό όνομα-κεφαλή.

Κατά τήν άνάλυση τής Euthymiu (1986) ή διτυπία παρουσία/άπουσία κλιτικού στίς μή περιοριστικές άναφορικές οί όποιες άποτελούν τό κυρίως άντικείμενο τής έρευνάς της, συνδέεται μέ τήν διττή δυνατότητα θεωρήσεως τού λεξικού σημείου άναφορής (άδιάσπαστο/διασπασίμο) και, κατά συνέπεια, μέ τήν καθόλου σχέση τών όρων αυτών μέ τήν άναφορική (παρενθετική-μή παρενθετική λειτουργία). Πιο συγκεκριμένα:

(i) ή παρουσία κλιτικού, ή όποια άπηχεί τήν θεώρηση τού όνόματος-κεφαλής ως άδιάσπαστης ένότητας, οδηγεί, κατ' άρχήν, στόν χαρακτηρισμό τής άναφορικής ως παρενθετικής, μέ άποτέλεσμα (α) τόν χαρακτηρισμό τού *πού* ως συμπληρωματικού

στοιχείου και (β) την δημιουργία πτωτικής άλυσσεως [κλιτικό_i ... e_i].

(ii) ή άπουσία κλιτικού, αντιθέτως, σε παραδείγματα όπου ή αναφορική αποτελεί συμπλήρωμα του όνόματος-κεφαλής (τό λεξικό σημείο αναφοράς θεωρείται διασπασίμο) συνεπάγεται τόν χαρακτηρισμό του *πού* ως αναφορικού, με αποτέλεσμα την δημιουργία πτωτικής άλυσσεως [pυ_i... e_i].

Οί δύο αναλύσεις, παρά τις ουσιαστικές διαφορές τους ως προς τόν γενικότερο τρόπο περιγραφής των δομικών σχημάτων και την αντιμετώπιση επί μέρους θεμάτων, έχουν ένα κοινό σημείο: ή παρουσία κλιτικού συνδέεται και στίς δύο με τόν πραγματολογικό χαρακτηρισμό του όνόματος-κεφαλής και, κατ' επέκταση, με τόν χαρακτηρισμό της αναφορικής σε σχέση με αυτό. Με άλλα λόγια, τό κλιτικό δέν θεωρείται εδώ μόνον φορέας των χαρακτηριστικών της κενής κατηγορίας, ή παρουσία του όποιου ρυθμίζεται από τό δομικό σχήμα της προτάσεως, αλλά αποτελεί ένα από τά μέσα τά όποια ή γλώσσα διαθέτει για νά διαφοροποιήσει πραγματολογικά τά αντίστοιχα δομικά σχήματα. Παρόμοια λειτουργία του κλιτικού έχει ήδη έπισημανθεί στίς άπλές προτάσεις, όπως τουλάχιστον προκύπτει από τις υπάρχουσες αναλύσεις (Hogrocks 1983· Philippaki-Warbuton 1977 κ.άλλ· Drachman 1984).

Ξεκινώντας από την κοινή αυτή διαπίστωση και λαμβάνοντας, επί πλέον, υπ' όψη:

(i) τις περιπτώσεις των άπλων προτάσεων όπου ή συντακτική διαφοροποίηση παρουσία/άπουσία κλιτικού — με την παράλληλη δήλωση της ΟΦ — ανταποκρίνεται στην πραγματολογική λειτουργία του άντικειμένου (θεματοποίηση/έστιαση), και

(ii) αντίστοιχα παραδείγματα συνθέτων προτάσεων με την ίδια κατανομή (παρουσία κλιτικού-θεματοποίηση/άπουσία κλιτικού-έστιαση):

(84) περιμένω τόν Γιάννη νά *(τόν) δώ (θεματοποίηση)

(85) περιμένω ΤΟ ΓΙΑΝΝΗ νά *τόν δώ (έστιαση)

δεχόμαστε ότι και στίς περιπτώσεις πού μās άπασχολούν εδώ ή παρουσία κλιτικού άπηχί την ειδική λειτουργία (θέμα) του λεξικού σημείου αναφοράς, γενικεύοντας έτσι τό σχήμα θεματοποίηση-παρουσία κλιτικού/έστιαση-άπουσία κλιτικού. Θα πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι αντίστοιχη διαφοροποίηση έπισημάνθηκε στίς δομές άπαλοιφής άντικειμένου συμπληρωματικής, όπου ή δυνατότητα άπουσίας κλιτικού μαρτυρείται σε περιπτώσεις στίς όποιες τό γραμματικό ύποκείμενο δηλώνει την έστιαση του ύποκειμένου (Θεοφανοπούλου-Κοντοῦ 1986).

3.5.2. Τό θέμα της πραγματολογικής διαφοροποίησης των αναφορικών συνδέεται, όπως είναι φυσικό, με τόν γενικότερο τρόπο συντακτικής περιγραφής των δομικών σχημάτων (καθορισμό φραστικών δεικτών, πτωτικών άλυσσεων), συνεπάγεται δέ την εξέταση επί μέρους θεμάτων όπως παρουσία/άπουσία κλιτικού και χαρακτηρισμός της κενής κατηγορίας σε θέση άμέσου άντικειμένου, την σχέση όνόματος-κεφαλής και αναφορικής προτάσεως, θέματα τά όποια δέν μās άπασχολούν εδώ συστηματικά, και ή άνάλυση των όποιων και, κατ' επέκταση, τά συμπεράσματα από την άνάλυση άπηχούν τά εκάστοτε πρότυπα περιγραφής.

Έχει διατυπωθεί ή άποψη (Euthymiu 1986: 139-148) κατά την όποια τό βασικό κριτήριο διαφοροποίησης των δύο δομικών σχημάτων (μέ/χωρίς κλιτικό) είναι άκριβώς αυτή ή παρουσία/άπουσία κλιτικού, χωρίς νά ύπάρχει λόγος περαιτέρω διαφοροποίησης των δύο φραστικών δεικτών. Με την παρουσία/άπουσία κλιτικού έπιτυγχάνεται:

(α) ό χαρακτηρισμός του *πού* (συμπληρωματικό/αναφορικό, άντιστοίχως)

(β) ό καθορισμός των πτωτικών άλυσσεων ([κλιτικό_i... e_i] / [pυ_i... e_i]), αλλά όχι ([*pυ_i ... κλιτικό_i ... e_i]).

Ἡ ἄποψη αὐτή, ἐπαρκῆς γιὰ τὰ δεδομένα στὰ ὁποῖα ἀναφέρεται, (μὴ περιοριστικές ἀναφορικές ἐκφερόμενες μὲ τὸ *πού*) δημιουργεῖ ὀρισμένα προβλήματα μὲ μία διεύρυνση τῶν δεδομένων.

(i) Κατ' ἀρχὴν, ἡ ὑπαρξὴ παραδειγμάτων [ποιό-ι... κλιτικό;...e_i]¹³ ἢ *πού* —περιοριστικῶν ἀναφορικῶν μὲ κλιτικό¹⁴— καθιστᾷ προβληματικό τὸ σκεπτικό τῆς σχετικῆς μὲ τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ *πού* ὅταν ἀπαντᾷ κλιτικό.

(ii) Ὁ διττὸς χαρακτηρισμὸς τοῦ *πού* στὴν ἴδια κατηγορία παραδειγμάτων, (μὴ περιοριστικῆς ἀναφορικῆς) μὲ μοναδικὸ κριτήριον τὴν παρουσία/ἀπουσία κλιτικοῦ, δημιουργεῖ ἐπιφυλάξεις. Ἐκτός βεβαίως, ἀν ξεκινήσουμε ἀπὸ τὸν γενικὰ ἀσαφῆ χαρακτηρισμὸ τοῦ ὁποῖος πλέον προσδιορίζεται κατὰ περίπτωσιν.

(iii) Σύμφωνα μὲ τὸ πρότυπο τῆς ἀναλύσεώς τῆς δὲν καθορίζεται ὁ τρόπος διαφοροποιήσεως μεταξὺ μὴ περιοριστικῶν καὶ περιοριστικῶν ἀναφορικῶν χωρὶς κλιτικό, διαφοροποίηση ἢ ὁποῖα εἶναι ἀπόλυτα αἰσθητὴ στὸ γλωσσικὸ αἴσθημα (καὶ τοῦτο ἐφόσον ἀποκλείεται κατ' αὐτὴν ὁ δομικὸς τρόπος διαφοροποιήσεως).

Ἐνας δεῦτερος τρόπος διαφοροποιήσεως τῶν δύο δομικῶν σχημάτων θὰ ἦταν ἐκεῖνος πού ἔχει ὡς σημεῖο ἀφετηρίας ὄχι ἀπλῶς τὴν παρουσία/ἀπουσία κλιτικοῦ, ἀλλὰ τὴν βασικὴ διάκριση τῶν δομῶν ὡς πρὸς τὴν σχέση μετὰ δνόματος-κεφαλῆς καὶ ἀναφορικῆς. Μὲ τὸ κριτήριον αὐτὸ ἔχουν ἤδη διαφοροποιηθεῖ δομικὰ οἱ ἀναφορικῆς σὲ περιοριστικῆς καὶ μὴ περιοριστικῆς. Μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ προτύπου τῆς Σύνταξης τοῦ τονοῦμένου-Χ (Jackendoff 1977)¹⁵ ἡ διαφοροποίηση παίρνει τὴν ἐξῆς μορφή. Τὸ ὄνομα-κεφαλὴ στίς περιοριστικῆς ἀναφορικῆς κυβερνᾷ τὴν ἐξηρητημένη ἀπὸ τὸν ἴδιο κόμβο ἀναφορικῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο ἀπηχεῖ τὴν θεώρηση τῆς δομῆς τῆς

13. Πρβλ. περιπτώσεις ὅπως:

(i) ποιὸν ἀπὸ τοὺς φίλους σου τὸν συναντᾷς πιο συχνά

(ii) πόσες ἀπὸ τίς ἀσκήσεις πού σοῦ βάζουν στὸ φροντιστήριο τίς λύνεις χωρὶς βοήθεια;

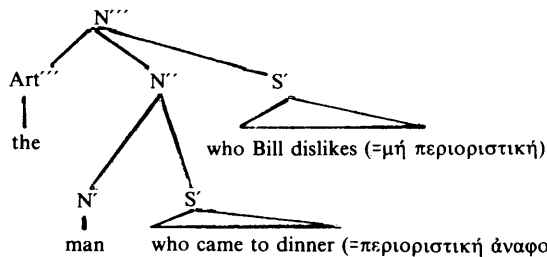
14. Βλ. παραδείγματα στὴν Σταύρου 1985: 130, 132. Ἡ ἀντιγραμματοκρίση τοῦ παραδείγματός τῆς (Euthymiou 1986: 144)

Ο ἀνθροπος ρυ_i τοπ_i -ida χθες

δὲν ὀφείλεται στὴν μὴ ἐπιτρεπτὴ ἄλυσιν *[ρ_i;... κλιτικό; ...e_i], ἀλλὰ στὴν μὴ δυνατότητα θεματοποιήσεως τοῦ λεξικοῦ σημείου ἀναφορᾶς στὴν περίπτωσιν αὐτὴ καί, κατὰ συνέπεια, στὴν ἐσφαλμένη χρῆσιν τοῦ κλιτικοῦ.

15. Βλ. ἐνδεικτικὰ τὸ σχῆμα (Jackendoff 1977: 169) πού ἀντιπροσωπεύει τὴν ἀνάλυσιν τῆς προτάσεως:

the man who came to dinner, who Bill dislikes,...

Πρβλ. ἐπίσης Bouchard (1984: 129) κατὰ τὸν ὅποιον «ἡ κεφαλὴ μιᾶς μὴ περιοριστικῆς ἀναφορικῆς προτάσεως δὲν κυβερνᾷ τὸν ΣΔ τῆς ἀναφορικῆς ἐφόσον ἡ πρότασις αὐτὴ μοιάζει περισσότερο μὲ παρενθετικὴ».

σύνθετης ΟΦ ὡς μιᾶς ἐνότητας, μέ ἀποτέλεσμα νά ἀποκλείεται, κατά κανόνα, ἡ θεώρηση μόνον τοῦ ὀνόματος-κεφαλῆς ὡς θέματος. Ἐπιπλέον στίς μὴ περιοριστικές ἀναφορικές τὸ ὄνομα-κεφαλή δέν κυβερνᾷ τὴν ἀναφορική ἢ ὁποία ἐμφανίζεται οἰονεὶ ὡς παρενθετική καί μέχρις ἐνός βαθμοῦ ἀνεξάρτητη ἀπὸ αὐτό. Τὸ ὄνομα-κεφαλή στίς περιπτώσεις αὐτές θεωρεῖται, κατά κανόνα, πραγματολογικά ὡς θέμα, ὃ δὲ παρενθετικός χαρακτήρας τῆς ἀναφορικῆς ἐναντι τοῦ ὀνόματος-κεφαλῆς, σὲ συνδυασμὸ μέ τὸ μορφολογικὰ ἀχαρακτήριστο *πού*, ἀπαιτεῖ τὴν παρουσία κλιτικοῦ, ὡς τοπικοῦ φορέα τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς κενῆς κατηγορίας. Ἡ ἀνωτέρω κατανομή (περιοριστικές ἀναφορικές: ἀπουσία κλιτικοῦ-μὴ θεματοποίηση/μὴ περιοριστικές ἀναφορικές: παρουσία κλιτικοῦ-θεματοποίηση) ἢ ὁποία ἀνταποκρίνεται στὸ βασικὸ σχῆμα τῶν προτάσεων, τροποποιεῖται διττὰ:

(α) μέ τὴν πλεοναστική χρήση τοῦ κλιτικοῦ στίς περιοριστικές ἀναφορικές, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο ὀδηγεῖ, κατά τὸ σχῆμα τῶν ἀπλῶν προτάσεων, σὲ θεματοποίηση τοῦ λεξικοῦ σημείου ἀναφορᾶς

(β) μέ τὴν ἀπουσία κλιτικοῦ στίς μὴ περιοριστικές ἀναφορικές, σὲ παραδείγματα ὅμως περιπτωσιακὰ κατά τὴν χρήση τῶν πληροφορητῶν. Χωρὶς νά ἐπιχειρήσουμε μιὰ πιὸ συστηματικὴ ἀναφορά στίς περιπτώσεις αὐτές θὰ μπορούσαμε νά ὑποθέσουμε ὅτι τὸ ὄνομα-κεφαλή στίς μὴ περιοριστικές ἀναφορικές χαρακτηρίζεται ἤδη ὡς θέμα ὥστε σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις στίς ὁποῖες ὁ χαρακτήρισμός του δέν εἶναι δυνατόν νά δημιουργεῖ ἐπιφυλάξεις (τὸ ὄνομα-κεφαλή εἶναι κύριο ὄνομα), τὸ κλιτικὸ μπορεῖ νά ἀπουσιάζει ὡς ἐντελῶς πλεοναστικό.

4. Γενικές παρατηρήσεις - συμπεράσματα

Συνοψίζοντας τίς παρατηρήσεις μου ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τῶν ἀποτελεσμάτων σχετικὰ μέ τὴν κατανομή κλιτικό/κενὴ κατηγορία καί ἀφίνοντας ἀπ' ἐξω τίς περιπτώσεις ὅπου καμία σύνδεση μεταξὺ λεξικοῦ σημείου ἀναφορᾶς καί κλιτικοῦ/κενῆς κατηγορίας δέν εἶναι δυνατὴ καταλήγω στὰ ἐξῆς.

Ἡ κατανομή κλιτικό/κενὴ κατηγορία σὲ θέση ἐξαρτήσεως ἀμέσου ἀντικειμένου συνδέεται, κατ' ἀρχὴν, συντακτικῶς μέ τὸ δομικὸ σχῆμα τῆς προτάσεως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο σημαίνει ὅτι ἡ παρουσία τοῦ κλιτικοῦ ἔχει συντακτικὴ λειτουργία. Ἐπιβεβαιώνεται, ἔτσι, ἡ ἀρχικὴ μας ὑπόθεση σύμφωνα μέ τὴν ὁποία ἡ 'ταυτοποίηση' τῆς κενῆς κατηγορίας σὲ θέση ἀμέσου ἀντικειμένου ἀπαιτεῖ πολλές φορές τὴν παρουσία κλιτικοῦ. Μέ βάση τὰ δεδομένα μας, ἡ ἀπουσία κλιτικοῦ, δηλ. ἡ παρουσία φωνολογικὰ κενοῦ ἀντικειμένου, σημαίνει ἀνακτησιμότητα τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς κενῆς κατηγορίας καί κυρίως τῆς πτώσης της χωρὶς τὴν ἀνάγκη τοπικοῦ σημείου ἀναφορᾶς, μέ ὁποιοδήποτε τρόπο κι' ἂν ἐννοήσουμε ὅτι ἐπιτυγχάνεται ἡ 'ταυτοποίηση' τῆς κενῆς κατηγορίας. Ἡ γενικὴ ἀρχὴ πού ἐφαρμόζεται στήν περίπτωσι αὐτὴ εἶναι ἢ γνωστὴ ὡς Ἄρχὴ τῆς Παραλείψεως τῆς Ἄντωνυμίας (=Avoid Pronoun Principle: Chomsky 1981: 65, κ.ἀλλ.). Σύμφωνα μέ τὴν ἀρχὴ αὐτὴ, ἀποφεύγεται, γενικά, ἡ χρήση ἀνακλητικῆς ἀντωνυμίας ὁποιασδήποτε μορφῆς (ἰσχυρὸς τύπος ἀντωνυμίας ἢ κλιτικὸ σὲ περίπτωσι γλωσσῶν πού χαρακτηρίζονται ἀπὸ κλιτικοποίηση) ὅταν ἡ παρουσία της δέν εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ἀνακτησιμότητα τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς κενῆς κατηγορίας. Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ, ἢ ὁποία ἔχει υἱοθετηθεῖ κατά τὴν ἀνάλυση διαφόρων γλωσσῶν, ἰσχύει καί γιὰ τὰ δεδομένα τῆς ΝΕ ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ περιπτώσεις ἀντωνυμικοῦ ἀμέσου ἀντικειμένου ἢ ὑποκειμένου τὸ ὁποῖο δέν δηλώνεται φωνολογικά.

Ἐναντιθέτως, ὅταν τὰ χαρακτηριστικά τῆς κενῆς κατηγορίας δέν εἶναι ἀνακτῆσιμα, σύμφωνα μέ τούς ὅρους πού ἀναφέρθηκαν, τότε ἡ παρουσία στήν ἴδια θέση ἀνακλητικῆς ἀντωνυμίας ὡς φορέα τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς καθίσταται ὑποχρεωτική. Ἡ παρουσία τοῦ κλιτικοῦ, κατά τήν ἀνάλυσή μας, συνδέεται μέ περιπτώσεις στίς ὁποῖες ὑπάρχει σύγκρουση κατηγορίας ἢ πτώσεως μεταξύ τοῦ λεξικοῦ σημείου ἀναφορᾶς (σέ ὑπερκείμενη πρόταση) καί τῆς κενῆς κατηγορίας, καθῶς καί μέ τήν ὑπαρξη δεσμευτικῶν σχημάτων ὁ ρόλος καί ἡ καθόλου λειτουργία τῶν ὁποίων θά πρέπει νά ἀποτελέσουν ἀντικείμενο ἰδιαίτερης ἐξετάσεως.

Μιά δευτέρα λειτουργία τοῦ κλιτικοῦ πού ἐπισημάνθηκε εἶναι αὐτή πού πολύ γενικά καί ἄτυπα χαρακτηρίστηκε ὡς 'θεματοποιητική'. Ἡ λειτουργία αὐτή χαρακτηρίζει σχήματα (ἀναφορικές κυρίως προτάσεις) στά ὁποῖα ἡ παρουσία κλιτικοῦ δέν συνδέεται μέ τό δομικό σχῆμα τῆς προτάσεως, ἐφόσον οἱ προτάσεις εἶναι ἀποδεκτές καί χωρίς κλιτικό. Ἐναντιθέτως τό κλιτικό στίς περιπτώσεις αὐτές ἀποτελεῖ ἕνα ἀπό τὰ μέσα τὰ ὁποῖα ἡ γλῶσσα διαθέτει γιά νά πραγματοποιηθεῖ ἕνας εἰδικός πραγματολογικός χαρακτηρισμός τοῦ λεξικοῦ σημείου ἀναφορᾶς στήν ὅλη δομή. Στίς περιπτώσεις αὐτές οὐσιαστικό ρόλο στήν ἐπιλογή τῆς δομῆς μέ κλιτικό, παρά τήν δυνατότητα ἐπανακτῆσεως τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς κενῆς κατηγορίας σέ θέση ἐξαρτήσεως ἀμέσου ἀντικειμένου (συντακτικό σχῆμα), παίζει ἡ δυνατότητα θεματοποίησεως τοῦ λεξικοῦ σημείου ἀναφορᾶς ἢ ὁποῖα, σέ τελευταία ἀνάλυση, ρυθμίζει τήν κατανομή κενῆ κατηγορία/κλιτικό. Ἡ ἀνωτέρω δυνατότητα μπορεῖ νά νοηθεῖ ὑπό τρεῖς μορφές: 'ἐπιβαλλόμενη' θεματοποίηση, ὑποχρεωτική μή θεματοποίηση καί προαιρετική θεματοποίηση. Ἐναλυτικότερα:

(i) Ἡ θεματοποίηση τοῦ λεξικοῦ σημείου ἀναφορᾶς εἶναι κατά τό μᾶλλον ἡ ἥττον ὑποχρεωτική ὑπό τήν ἔννοια ὅτι ἐπιβάλλεται ἀπό τό δομικό σχῆμα τῆς προτάσεως, θεωρεῖται δέ οἷονεῖ ὁ μή χαρακτηρισμένος τύπος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, οἱ μή περιοριστικές ἀναφορικές στίς ὁποῖες τό ὄνομα-κεφαλή λειτουργεῖ ὡς θέμα.

(ii) Ἡ θεματοποίηση τοῦ λεξικοῦ σημείου ἀναφορᾶς ἀποκλείεται λόγω τῆς ἀντιθετῆς πραγματολογικῆς λειτουργίας πού ἐπιτελεῖ αὐτό τό τελευταῖο. Τοῦτο συμβαίνει ὅταν τό λεξικό σημείο ἀναφορᾶς χαρακτηρίζεται ἤδη πραγματολογικά ὡς δηλωτικό ἐμφάσεως/ἀντιδιαστολῆς, πρᾶγμα τό ὁποῖο ἀποκλείει λογικά τήν δυνατότητα τοῦ παράλληλου χαρακτηρισμοῦ του καί ὡς θέματος (τά δύο χαρακτηριστικά ἀποκλείονται ἀμοιβαίως). Στήν κατηγορία αὐτή ἀνήκουν ἐπίσης περιπτώσεις στίς ὁποῖες τό λεξικό σημείο ἀναφορᾶς δέν εἶναι δυνατόν νά 'θεματοποιηθεῖ' λόγω τοῦ δομικοῦ σχήματος τῆς προτάσεως (ἀναφορικές-περιοριστικές προτάσεις στίς ὁποῖες ἡ παρουσία κλιτικοῦ ὀδηγεῖ σέ μή ἀποδεκτούς τύπους).

(iii) Ἡ θεματοποίηση, τέλος, τοῦ λεξικοῦ σημείου ἀναφορᾶς ἐπιλέγεται ὡς δυνατότητα (προαιρετική θεματοποίηση), θεωρεῖται δέ ὡς χαρακτηρισμένος τύπος. Καί τοῦτο διότι τό δομικό σχῆμα τῆς προτάσεως καθιστᾷ περιττή τήν συντακτική λειτουργία τοῦ κλιτικοῦ γιά τόν χαρακτηρισμό τῆς κενῆς κατηγορίας. Ἡ παρουσία κλιτικοῦ, στήν περίπτωση αὐτή, ἔχει καθαρά 'ἐκφραστικό' χαρακτήρα. Στήν κατηγορία αὐτή ὑπάρχουν κυρίως τά παραδείγματα τῶν περιοριστικῶν ἀναφορικῶν ὅπου ἡ παρουσία κλιτικοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τά παραδείγματα τῶν μή περιοριστικῶν ἀναφορικῶν, εἶναι περιπτωσιακή, ἡ δέ συχνότης τους ἀλλά καί ὁ βαθμός ἀποδοχῆς τῆς δομῆς μέ κλιτικό κλιμακώνονται σέ μιά σειρά, ἀρχίζοντας ἀπό τίς γενικά ἀποδεκτές περιπτώσεις καί καταλήγοντας στίς ἀντιγραμματικές δομές ὅταν τά συμφραζόμενα δέν ἐπιτρέπουν τήν θεματοποίηση τοῦ λεξικοῦ σημείου ἀναφορᾶς (περίπτωση II).

Τελειώνοντας θὰ ἤθελα νὰ σταθῶ στὸ ἐξῆς σημεῖο. Τὸ βασικὸ πόρισμα ἀπὸ ὅλη τὴν ἐξέταση εἶναι ὅτι ἐπισημάνθηκαν καὶ γιὰ τὰ κλιτικά σὲ αἰτιατικὴ δύο ἰδιαίτερες λειτουργίες καὶ ὄχι μία (Σταύρου 1985· Philippaki-Warbuton-Σταύρου 1985)¹⁶: ἀπὸ τὴ μία μεριά ἡ παρουσία τοῦ κλιτικοῦ ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴν δομὴ τῆς προτάσεως (συντακτικὴ λειτουργία)· ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ ρόλος τοῦ κλιτικοῦ εἶναι 'ἐκφραστικός' ('θεματοποιητικός'). Οἱ ἀνωτέρω λειτουργίες καθορίστηκαν βάσει συγκεκριμένων παραδειγμάτων στὰ ὁποῖα ἡ ἐκάστοτε λειτουργία τοῦ κλιτικοῦ εἶναι σαφής. Πέρα τῶν σαφῶν ὅμως αὐτῶν περιπτώσεων ὑπάρχουν παραδείγματα στὰ ὁποῖα ἡ διαφοροποίηση τῶν δύο λειτουργιῶν ἔχει ἐξουδετερωθεῖ, ἐπισημαίνονται δὲ δύο τάσεις, ἐκ πρώτης ὄψεως, ἀντίρροποι: ἐπικράτηση τῆς θεματοποιητικῆς λειτουργίας τοῦ κλιτικοῦ ἢ ὁποῖα ἐπιβάλλεται τῆς καθαρῶς συντακτικῆς, προφανῶς κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ σχῆμα τῶν ἀπλῶν προτάσεων (θεματοποίηση-παρουσία κλιτικοῦ/ἐστίαση-ἀπουσία), καὶ ἐπικράτηση τῆς καθαρῶς συντακτικῆς, μὲ τὴν παρουσία κλιτικοῦ σὲ παραδείγματα ἐστίασεως τοῦ λεξικοῦ σημείου ἀναφορᾶς (παραδείγματα προτάξεως τῶν ἐλευθέρων ἀναφορικῶν προτάσεων, δομές ἀπαλοιφῆς ἀντικειμένου τῆς συμπληρωματικῆς)¹⁷. Ἕνα γενικώτερο πρόβλημα πού τίθεται, κατὰ συνέπεια, ἀπὸ τίς διαπιστώσεις αὐτές εἶναι τὸ ἐξῆς: ποιά εἶναι τελικά ἡ σχέση τῶν δύο διαδικασιῶν 'κλιτικοποίησης'; πρόκειται γιὰ δύο ἀνεξάρτητες, παράλληλες διαδικασίες, μὲ ἰδιαίτερο πεδίο ἢ κάθε μίᾳ ἢ ἐπικαλύπτονται μερικῶς; καὶ ποιά ἀπὸ τίς λειτουργίες τοῦ κλιτικοῦ εἶναι ἡ ἐπικρατέστερη στὸ σύστημα τῆς ΝΕ;

Γιὰ μίᾳ πιά τεκμηριωμένη καὶ πλήρη ὁμως ἀπάντηση στὰ ἀνωτέρω ἐρωτήματα ἀπαιτεῖται παράλληλη διερεύνηση τῶν λειτουργιῶν πού πληροῖ τὸ κλιτικὸ σὲ ἄλλους θεματικούς ρόλους (γενικὴ κτητικὴ, τοῦ ἐμμέσου ἀντικειμένου).

Δ. Θεοφανοπούλου-Κοντοῦ
Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν
Τομέας Γλωσσολογίας

16. Κατὰ τὴν Σταύρου (1985: 134) ἡ παρουσία αἰτιατικῆς κλιτικοῦ σὲ παραδείγματα ἀναφορικῶν προτάσεων δὲν συνδέεται μὲ τὴν διαδικασία τῆς ἀναφορικοποίησης «γιατί τὸ τί ἀναφορικοποιεῖται εἶναι φανερό ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ μεταβατικοῦ ρήματος πού στὴν περίπτωση αὐτὴ ἔχει ἓνα μόνον ἀντικείμενο (τὸ ὁποῖο ἀναφορικοποιούμενο ἀφήνει στὴ θέση τοῦ ἓνα 'κενό' πού εἶναι εὐκόλο νὰ γίνῃ κατανοητό)». Ἔτσι ἡ κλιτικὴ ἀντωνυμία εἶναι, κατ' αὐτὴν, ἐλεύθερη νὰ χρησιμοποιηθεῖ σ' αὐτὸ πού ὀνομάζει κλιτικοποίηση καὶ τὸ ὁποῖο ἔχει ἄμεση σχέση μὲ τὴν θεματοποίηση. Ὁ μονομερὴς αὐτός χαρακτηρισμὸς τῆς λειτουργίας τοῦ κλιτικοῦ σὲ αἰτιατικὴ θὰ μπορούσε, ἐνδεχομένως νὰ ἀποδοθεῖ στὰ εἶδη τῶν δομῶν πού ἀποτελοῦν ἀντικείμενο ἐξετάσεως (ἀπουσιάζουν παραδείγματα ἀναφορικῶν σὲ 'δεσμευτικά' σχήματα).

17. Ἐνδεικτικὰ παραδείγματα (Θεοφανοπούλου-Κοντοῦ 1986):

- (i) ΟΠΟΙΟΣ ΠΕΡΝΟΥΣΕ, *(τόν) χαιρετοῦσε (ὄχι μόνον τοὺς φίλους τῆς)
- (ii) ΟΙ ΤΑΙΝΙΕΣ ΤΟΥ ΣΑΒΒΑΤΟΒΡΑΔΟΥ εἶναι εὐχάριστες νὰ (τίς) παρακολουθεῖς (ὄχι ἐκεῖνες τῆς Παρασκευῆς).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ἀνδριώτης, Ν. Π. 1983: *Ἑτυμολογικό Λεξικό τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς* (τρίτη ἔκδοση με διορθώσεις και προσθήκες τοῦ συγγραφέα). Θεσσαλονίκη.
- Aoun, Y. 1981: «ECP, Move a, and subjacency». *Linguistic Inquiry* 12, 637-645.
- Aoun, Y. *The formal nature of anaphoric relations*. M.I.T. Ph. D. Diss (ἀδημ.).
- Berendsen, E. – Zonneveld W. 1984: «Universal and non-universal properties of clitics: the Greek case». *Folia Linguistica* 17, 3-21.
- Borer, H. 1984: *Parametric Syntax: Case studies in Semitic and Romance Languages*. Dordrecht-Holland: Foris Publications.
- Bouchard, D. 1984: *On the content of empty categories*. Dordrecht-Holland: Foris Publications.
- Chomsky, N. 1975: *Reflections on language*. New York: Pantheon Books.
- Chomsky, N. 1977: «On wh-movement». Στο P.W.Culicover, Th. Wasow και A. Akmajian (ἔκδ.), *Formal Syntax*. New York: Academic Press, 71-132.
- Chomsky, N. 1977β: *Essays on form and interpretation*. New York: North Holland.
- Chomsky, N. 1980: «On Binding». *Linguistic Inquiry* 11, 1-46.
- Chomsky, N. 1981: *Lectures on government and binding*. Dordrecht-Holland: Foris Publications.
- Chomsky, N. 1982: *Some concepts and consequences of the theory of government and binding*. Linguistic Inquiry Monograph Six. Cambridge, Mass: M.I.T.
- Cinque, G. 1984: « $\bar{A}$ -bound pro vs.variable» (ἀδημ.).
- Drachman, G. 1970: «Copying and order changing transformations in Modern Greek». *Ohio State University Working Papers in Linguistics* 4, 1-30.
- Drachman, G. 1984: «Introduction to Greek case» (ἀδημ.).
- Drachman, G. 1985: «Language universals-the two approaches». Στο Pieper/Stickel (ἔκδ.) *Studia Linguistica Diachronica et Synchronica, Berlin: Mouton de Gruyter, 175-201*.
- Drachman, G. 1986: *Summary outline for subject extraction* (ἀνακοίνωση στὴν 7η Συνάντηση Θεσσαλονίκης, ἀδημ.).
- Emonds, J. E. 1976: *A transformational approach to English syntax: Root, structure-preserving, and local transformations*. New York: Academic Press.
- Euthymiu, E. 1986: *Some aspects of pronominalization in Modern Greek*. Salzburg, Ph. D. diss. (ἀδημ.).
- Harlow, S. 1981: «Government and relativization in Celtic». Στο F. Heny (ἔκδ.) *Binding and filtering*. London: Croom Helm, 213-254.
- Horrocks, G. C. 1983: «The order of constituents in Modern Greek». Στο G. Gazdar, E. Klein και G. K. Pullum (ἔκδ.), *Order concord and constituency*, Dordrecht-Holland: Foris Publications, 95-112.
- Horrocks, G. C. – Σταύρου, Μ. 1985: «Ἡ θεωρία τῶν δεσμεύσεων και ἑλληνικό συντακτικό: ἐνδείξεις γιὰ μετακίνηση τῆς ἐρωτηματικῆς (ἢ ἀναφορικῆς) λέξης μέσα στὴν ΟΦ». Στο *Μελέτες γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Γλῶσσα*, Πρακτικά τῆς 6ης Ἐτήσιας Συνάντησης τοῦ Τομέα Γλωσσολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτέλειου Παν/μίου Θεσσαλονίκη, 22-24 Ἀπριλίου 1985, 199-220.
- Gross, A. 1978: «Towards an inflectional theory of clitics» (ἀδημ.).

- Householder, Fr. W. – Kazazis, K. – Koutsoudas, A. 1964: *Reference grammar of literary dhimotiki*. Bloomington: Indiana Univ.
- Θεοφανοπούλου-Κοντοῦ, Δ. 1985: «Οἱ πού-ἀναφορικές προτάσεις τῆς Νέας Ἑλληνικῆς καὶ ἡ παράλειψη τῆς προθέσεως». Στὸ *Μελέτες γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Γλῶσσα*, Πρακτικά τῆς 3ης Ἐτήσιας Συνάντησης τοῦ Τμήματος Γλωσσολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 26-28 Ἀπριλίου 1982 Θεσσαλονίκη, 17-45.
- Θεοφανοπούλου-Κοντοῦ, Δ. 1986: «Δομές ἀπαλοιφῆς ἀντικειμένου συμπληρωματικῆς (COD constructions) καὶ κατανομή τοῦ κλιτικοῦ: περίπτωση ἐστιάσεως τοῦ ὑποκειμένου». Στὸ *Μελέτες γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Γλῶσσα*, Πρακτικά τῆς 7ης Ἐτήσιας Συνάντησης τοῦ Τομέα Γλωσσολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 87-108.
- Ingria, R. 1981: «*Sentential complementation in Modern Greek*». Ph.D.thesis. M.I.T. (ἀδημ.).
- Jackendoff, R. 1977: *X̄ Syntax: A study of phrase structure*. Linguistic Inquiry Monograph 2. Cambridge, Mass: M.I.T.
- Jaeggli, O. 1982: *Topics in Romance syntax*. Dordrecht-Holland: Foris Publications.
- Joseph, B. 1978: Morphology and universals in syntactic change: evidence from Medieval and Modern Greek. Ph.D.diss. Indiana University Linguistics Club.
- Joseph, B. 1980: «Recovery of information in Relative clauses: evidence from Greek and Hebrew». *Journal of Linguistics*, 237-244.
- Joseph, B. 1983: «Relativization in Modern Greek: another look at the accessibility hierarchy constraints». *Lingua* 60, 1-24.
- Kayne, R. 1981: «ECP extensions». *Linguistic Inquiry* 12, 93-133.
- Keenan, E. L. – Comrie, B. 1977: «Noun phrase accessibility and universal grammar». *Linguistic Inquiry* 8, 63-94.
- Keenan E. L. – Comrie B., 1979: «Data on the noun phrase accessibility hierarchy». *Language* 55, 333-351.
- Lasnik H. – Fiengo R., 1974: «Complement object deletion». *Linguistic Inquiry* 5, 535-571.
- Mackridge, P. 1985: *The Modern Greek language: A descriptive analysis of Standard Modern Greek*. Oxford: Univ. Press.
- Mirambel, A. 1978: *Ἡ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα: περιγραφή καὶ ἀνάλυση* (μετάφρ. Στ. Καρατζᾶ). Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ Ἰνστιτούτο Νεοελληνικῶν Σπουδῶν, Ἰδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.
- Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ (τῆς Δημοτικῆς). Ἀθήνα 1941, ΟΕΣΒ.
- Philippaki-Warburton, I. 1977: «Modern Greek clitic pronouns and the surface structure constraint hypothesis». *Journal of Linguistics* 13, 259-281.
- Philippaki-Warburton, I. 1979: «Ὁ Μετασχηματιστικὸς κανόνας τῆς Ἀνύψωσης στὰ Νέα Ἑλληνικά». *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* 14, 491-526.
- Philippaki-Warburton, I. 1982: «Καθολικοὶ περιορισμοὶ καὶ Νεοελληνικὴ Σύνταξη». Στὸ *Μελέτες γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Γλῶσσα*, Πρακτικά τῆς 2ης Ἐτήσιας Συνάντησης τοῦ Τμήματος Γλωσσολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 4-6 Μαΐου 1981, Θεσσαλονίκη, 179-212.
- Philippaki-Warburton, I. 1982β: «Προβλήματα σχετικὰ μὲ τὴ σειρά τῶν ὄρων στὶς ἑλληνικὲς προτάσεις». *Glossologia* 1, 99-107.

- Philippaki-Warburton, I. 1985α: «On the syntactic characterisation of missing subject and object clitic pronouns in Modern Greek» (άδημ.).
- Philippaki-Warburton, I. 1985β: «Η θεωρία τῶν κενῶν κατηγοριῶν, τὸ ἑλλείπον ὑποκείμενο καὶ οἱ κλιτικὲς ἀντωνυμίες στή ΝΕ». Στὸ *Μελέτες γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Γλῶσσα*, Πρακτικὰ τῆς 6ης Ἐτήσιας Συνάντησης τοῦ Τομέα Γλωσσολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 22-24 Ἀπριλίου 1985, 131-153.
- Philippaki-Warburton, I. 1985γ: «Ἡ σημασία τῆς σειρᾶς Ρῆμα-Ἵποκείμενο-Ἀντικείμενο στὰ Νέα Ἑλληνικά». Στὸ *Μελέτες γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Γλῶσσα*, Πρακτικὰ τῆς 3ης Ἐτήσιας Συνάντησης τοῦ Τμήματος Γλωσσολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 26-28 Ἀπριλίου 1982, 135-158.
- Philippaki-Warburton, I. – Σταύρου, Μ. 1986: «Οἱ ἐλεύθερες ἀναφορικὲς προτάσεις (ΕΑΠ) στὰ Νέα Ἑλληνικά». Στὸ *Μελέτες γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Γλῶσσα*, Πρακτικὰ τῆς 7ης Ἐτήσιας Συνάντησης τοῦ Τομέα Γλωσσολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Παν/μίου Θεσσαλονίκης, 12-14 Μαΐου 1986, Θεσσαλονίκη, 117-134.
- Ross, J. 1967: *Constraints on variables in syntax*. Diss. M.I.T. Indiana University Ling. Club.
- Σταύρου, Μ. 1985: «Ἡ κλιτικὴ ἀντωνυμία στίς περιοριστικὲς ἀναφορικὲς προτάσεις μὲ ἐξάρτηση ἀμέσου ἀντικειμένου πού εἰσάγονται μὲ τὸ 'ποῦ'». Στὸ *Μελέτες γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Γλῶσσα*, Πρακτικὰ τῆς 5ης Ἐτήσιας Συνάντησης τοῦ Τομέα Γλωσσολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 2-4 Μαΐου 1984. Θεσσαλονίκη, 121-136.
- Τζάρτζανος, Α. 1946²: *Νεοελληνικὴ Σύνταξις (τῆς Κοινῆς Δημοτικῆς)*. Ο.Ε.Σ.Β.